

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 29.11.2019 ✓Accepted/Kabul: 27.12.2019

DOI: 10.30794/pausbed.652872

Araştırma Makalesi/ Research Article

Sezer Şanlı, A. (2020). "Kuramdan Eyleme Akademiden Aktif Siyasete: Behice Boran'ın Aydın Kimliği Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 38, Denizli, s. 19-38.

KURAMDAN EYLEME AKADEMİDEN AKTİF SİYASETE: BEHİCE BORAN'IN AYDIN KİMLİĞİ ÜZERİNE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Ayşem SEZER ŞANLI*

Özet

Behice Boran, gerek Türk siyasal yaşamında gerek Türkiye akademisinde adı birçok ilk ile anılan önemli bir siyasetçi ve akademisyendir. Boran, Türkiye'nin ilk kadın Marksist sosyoloğu olarak birçok önemli başarıya imza atmıştır. 1960'lı yıllarda ise, aktif siyasetin içerisinde önemli bir yer edinmiştir. 1965 seçimlerinde, Türkiye İşçi Partisi'nin Urfa Milletvekili olarak parlamentoya giren Boran, 1970 yılında partisinin genel başkanlığa seçilmiş; ilk kadın parti genel başkanı olmuştur. Boran'ın akademisyenliği ve siyasetçiliği yaşantısında organik bir bütünlük oluşturmakta; onun aydın kimliğine bir totalite kazandırmaktadır. Çalışma, Boran'ın aydın kimliğinin inşasını ele almakta ve dört temel bölümde yapılandırılmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın kuramsal perspektifinden hareketle aydın kavramı sorunsallaştırılmaktadır. İkinci bölümde, Boran'ın yaşam öyküsü ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, Boran'ın akademisyenlik yaptığı yıllardaki faaliyetleri ve sosyolog kimliği değerlendirilmektedir. Son olarak dördüncü bölümde ise, Boran'ın Türkiye İşçi Partisi'nde yürüttüğü vazifelerinden hareketle aktif siyasetçiliği irdelenmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada Boran, Antonio Gramsci ve Michel Foucault'un aydın kuramından hareketle, işçi sınıfının organik aydını ve kitlelerin spesifik aydını olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Aydın, Behice Boran, Halk Sosyolojisi, Türkiye İşçi Partisi.*

FROM THEORY TO ACTION, ACADEMY TO ACTIVE POLITICS: A THEORETICAL EVALUATION OF BEHİCE BORAN'S INTELLECTUAL IDENTITY

Abstract

Behice Boran, both in Turkish political life and in Turkish academy is an important name as a politician and academic who first referred to by many. Boran has managed many significant achievements as the first female Marxist sociologist of Turkey. In the 1960s, she has gained an important place in active politics. Boran, in the 1965 elections, has entered Turkey's parliament as a deputy of Workers' Party of Turkey and in 1970, she was elected chairwoman of her party; also has been the first woman party leader in Turkey. Boran's academic life and political life form an organic integrity in her life; this integrity adds a totality to Boran's intellectual identity. The study deals with the construction of Boran's intellectual identity; it is structured in four basic sections. In the first part, the concept of intellectual is problematized from the theoretical perspective of the study. In the second part, the life story of Boran is discussed. In the third section, Boran's activities during his academic career and sociologist identity are evaluated. Finally, in the fourth chapter, Boran's active tasks carried out in the party is concerned. In conclusion, in this study, Boran is regarded as the organic intellectual of the working class and the specific intellectual of the masses based on the theory of intellectual of Antonio Gramsci and Michel Foucault.

Key Words: *Intellectual, Behice Boran, Folk Sociology, Workers' Party of Turkey.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Erzincan. E-posta: aysemsezer@gmail.com (orcid.org/0000-0002-9954-4811)

1. GİRİŞ

Aydın, toplumsal ve gündelik yaşamın önemli aktörlerinden biri olarak politik yaşamda işgal ettiği pozisyonlarla siyasetin temel öznelerinden birini oluşturmaktadır. Aydın, literatürde uzun yıllar teorik bilgisi ve uzmanlığı ile değerlendirilmiş; bilgiyi tekelinde bulunduran bir kişi olarak resmedilmiştir. Ancak aydın, bilen kişi olduğu kadar filli müdahalesi ve mücadelesi ile toplumsal eylemin ortasında bulunan bir aktör; bir eylem insanıdır (Çağan, 2003: 12). Bir uzmanlığa sahip olmak kadar, o uzmanlığı dönüştürücü eylem açısından kitlelerle birlikte var etmek aydınının temel sorumluluğudur. Dolayısıyla, bu çalışmanın temel sorunsalı açısından aydın hem bilen hem eyleyen bir kişi olarak tasavvur edilmektedir. Fransız filozof Jean Paul Sartre (2010: 16), aydını şu sözleriyle niteler: *“Ben atom silahlarını mükemmelleştirmek için atomun parçalanması üzerinde çalışan bilim adamlarına aydın denilemeyeceğini söyleyeceğim. Onlar bilim adamıdır, işte o kadar. Ama yapılmasına göz yumdukları silahların yıkıcı gücü karşısında dehşete kapılan bilginler bir araya gelerek kamuoyunu atom bombasının kullanılmasına karşı uyaran bir manifesto imzaladıklarında artık birer aydınlardır.”* İfadeden anlaşıldığı üzere, aydın mücadelecilik kimliği ile kendini var eden toplumsal bir figürdür.

Aktivist ve muhalif aydın figürü, literatürde en kapsamlı biçimde Antonio Gramsci ve Michel Foucault tarafından sorunsallaştırılmıştır. Bu çalışmada, Behice Boran'ın aydın kimliğini tesis eden eylemciliği ve kuramcılığı Gramsci ve Foucault'un teorik yaklaşımlarından hareketle ele alınmaktadır. Boran'ın yaşamı, akademi ve aktif siyaset alanında şekillenen, üniversite hocalığı ve siyasetçilik uğraşlarının birbirini tamamladığı bir çizgide seyretmektedir. Sosyolog kimliği ve siyasetçi kimliğini aynı totalitenin iki farklı görünümü olarak ele aldığımızda, kuramın pratiğe yol gösterdiği tutarlı bir bütünlük karşımıza çıkmaktadır. Boran, 20. yüzyılın en önemli sosyologlarından biri olarak, yaptığı saha araştırmaları ve bilimsel yayınları ile Türkiye sosyolojisinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Buna ek olarak, Boran, Türkiye'nin ilk kadın parti genel başkanı olarak Türk siyasal hayatı açısından benzersiz bir yer edinmiştir. Bu bağlamda, Boran'ın yaşamı aydınının bir bilen ve eyleyen kişi olarak değerlendirildiği kuramsal perspektiften hareket edildiğinde önemli veriler taşımakta; kuramı açıklamak için temsili bir örnek oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Boran'ın aydın kimliğinin iki yönünü oluşturan kuramcılığı ve siyasetçiliği ayrı başlıklarda ayrıntılı olarak değerlendirilmekte ve kuramsal çerçeveden hareketle analiz edilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, aydını bir toplumsal aktör olarak ele alan kuramlara yer verilmektedir. Bu bağlamda, Gramsci'nin “organik aydın” ve Foucault'un “spesifik aydın” kuramı Boran'ın aydın kimliğini analiz etmeye elverişli bir teorik zemin tesis etmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Boran'ın biyografisi kronolojik bir biçimde sunulmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, sosyolog, üniversite hocalığı, akademisyen ve kuramcı olarak Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde (DTCF) akademisyenlik yaptığı yıllarda geliştirdiği teorik ve uygulamalı çalışmalar değerlendirilmekte ve bu çalışmalar halk sosyolojisi perspektifinden tartışılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise, Boran'ın aktif siyasete dâhil olma süreci ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) üyesi, milletvekili ve parti genel başkanı olarak etkinlikleri değerlendirilmekte; kuramdan eyleme giden çizgi analiz edilmektedir. Sonuç olarak, Boran'ın yaşamı teorik bilgi ve bütünsel eylemi bir arada üretebilen, bu iki sürecin birbirini dışlamadığı hatta bütünlediği bir aydının hayatını örneklemektedir.

2. AYDIN KAVRAMI ÜZERİNE

Çalışmanın girişinde belirtildiği üzere bu çalışmada, Behice Boran'ın yaşam öyküsünden yola çıkarak onun aydın kimliği değerlendirilecektir. Bu bağlamda, ilk olarak aydın kavramının ne olduğu ele alınmalıdır. Türk Dil Kurumu'na göre (TDK), *“Kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli (kimse), münevver, entelektüel”* anlamına gelen aydın, literatürde farklı kuramcılar tarafından farklı perspektiflerle ele alınmıştır. Kavramın etimolojik kökenine inildiğinde, entelektüel kelimesinin kökünün “intellect” olduğu görülmektedir. Bu kelime, zihin gücü, zekâ, kudret gibi anlamlar taşımakta ve genellikle üretimde bulunurken kol gücü yerine zihinsel emek sarf eden kişiler için kullanılmaktadır (Bodin, 2000: 14). Bu yaklaşım, uzun bir tarihsel süreçte geçerliliğini korumuştur. Ancak, entelektüel, toplumsal rolleri üzerinden düşünüldüğünde zamanla muhalif kimliği ile ön plana çıkmış; bu bağlamda bilgi sahibi olmak entelektüel tanımlamakta yetersiz kalmıştır. Zaman içinde entelektüel kavramının yanına aydın kavramı eklenmiş; aydın kavramı bilen olmanın yanında eyleyen olmayı da içerecek şekilde genişlemiştir. Bu nedenle, bu çalışmada “aydın” kavramı tercih edilmektedir.

Aydın, toplumda işgal ettiği pozisyon gereği iktidarla ilişkisi bağlamında değerlendirilebilir. Buna göre aydın, ya iktidarın yanında ya da iktidarın karşısında yer alabilecek konumdadır. Esasen aydının önünde iki seçenek vardır; ya iktidara yakın duracaktır ya da iktidara muhalif olarak halkın yanında yer alacaktır. Louis Bodin (2000: 30), aydının önündeki iki farklı seçeneği şu şekilde değerlendirmektedir: *“Ya kurulu düzenin yalanlarını bilimselleştiren bir hakikat çarpıtıcısı olacak ya da ezilenlerin yanında yer alarak; her haksızlığa karşı gelmek her yalanı susturmak gibi evrensel bir düstur benimseyecektir.”*

Behice Boran’ın aydın kimliği, Gramsci tarafından formüle edilen “organik aydın” kuramına ve Foucault tarafından ortaya konulan “spesifik aydın” yaklaşımına bir örnek teşkil etmektedir. Her iki yaklaşımda da, öncelikle aydının iktidarın karşısında ve fakat kitlenin yanında yer alan muhalif bir özne olduğu vurgulanır. Gramsci’de organik aydın kavramı, işçi sınıfının devrimci mücadelesinde işçi kitlelerinin yanında olan ve onlarla birlikte mücadele eden aydını somutlaştırmaktadır. Şair Arif Damar’ın (Gün Dergisi, 1987: 20) Boran’ın ölümü üzerine sarf ettiği ifadeler bu tespiti destekler niteliktedir: *“Marksizm’i ve sosyalist mücadeleyi seçmesi entelektüel bir seçimdir. Aydın namusudur, bilime ve gerçeğe saygısıdır bu seçim.”*

Çalışmanın kuramsal temelini oluşturan ikinci yaklaşımda ise, Foucault, aydının muhalif kimliğini “spesifik aydın” kuramı ile tartışmakta; bu kuramda aydının bir alanda uzman bir kişi olarak kitlelere yol gösteren mücadelecilik kimliği ön plana çıkarılmaktadır. Boran’ın muhalif ve mücadelecilik kişiliği ve aktif eylemciliği bu yaklaşımda vücut bulmaktadır. Aynı partide uzun yıllar birlikte mücadele verdiği Nihat Sargın (Gün Dergisi, 1987: 3), Boran’ın eylemciliğini şu sözleriyle değerlendirir: *“Boran’ı Boran yapan militan kişiliğidir. Dost için, düşman için Boran denince akla gelen mücadeleciliktir; bu mücadelecilik militan kişiliktir.”* Bu bağlamda, her iki teorik çerçeveden hareketle, sırasıyla organik aydın ve spesifik aydın kuramları ele alınacaktır.

2.1. Organik Aydın: Antonio Gramsci

Gramsci, siyaset kuramı literatüründe aydını en kapsamlı şekilde ele alan kuramcılardan biridir. Kendisi, Vladimir İlyiç Lenin’den sonra, Marksist yazında aydın sorunsalına en büyük katkıyı sunan kuramcıdır (Yaralı Akkaya, 2014: 39). Gramsci, Marksist bir praksis kuramcısı olarak aydınların toplumda oynadığı rolleri muhalif dönüştürücü eylem ve devrim mücadelesi etrafında tartışmaktadır. Gramsci, her şeyden önce siyasetin ve tarihin bir bütün olarak ele alınmasına çabalamış, aydın tartışmasını da bu bütüncül anlayışın içerisine yerleştirmiştir (Texier, 1982: 46). Bu doğrultuda, aydının rolünü anlayabilmek için öncelikle “tarihsel blok” kavramını geliştirmiştir. Gramsci (2011: 10), tarihsel bloku şu şekilde tanımlar:

“Tarihi blok, belli bir topyekûn tarihi durumun iç yapısıdır. Tarihi blokta bir yandan doğrudan doğruya üretim güçlerine ve üretim ilişkilerine bağlı sosyo-ekonomik bir yapı olan sınıflar; öte yandan ideolojik ve politik bir üstyapı görülür. Tarihi bloğun oluşması için, bu bloğun altyapısı ile üstyapısının organik olarak birbirine bağlanmaları gerekir. Altyapı ile üstyapı arasındaki organik bağlantıyı, işlevleri ekonomik değil de üstyapı düzeyinde olan ve tarihi bloğun üstyapısını yönetmekle yükümlü toplumsal tabaka, yani aydınlar sağlarlar.”

Marksizm’deki yapı ve üstyapı ilişkisini temel alan Gramsci, aydınları, toplumsal gerçekliği oluşturan altyapı ile üstyapı arasındaki bağlantıyı kurmakla görevlendirmektedir. Tarihsel blok kavramıyla, yapı ve üstyapının; aynı zamanda sivil ve politik toplumun organik bütünlüğüne vurgu yapar (Portelli, 1982: 5). Gramsci’ye göre üstyapıda yer alan ve toplumun tüm ideolojik yapısının bir yansıması olan sivil toplum, aydınların sorumluluk yüklenmeleri gereken alanı oluşturmaktadır. Sivil toplumu oluşturan sendika, dini kurumlar, dernekler ve iletişim organları aydınlar olmadan vazifelerini yerine getiremezler. Bununla birlikte, aydınlar baskının işlediği politik toplumda; yani devlette de görev alırlar. Sivil toplum ve politik toplum birlikte bir totalite oluştururlar. Bu itibarla aydınlar, politik ve sivil toplum arasındaki bütünleşmeyi sağlayan aktörler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Gramsci, 2011: 40). Gramsci’ye göre, teori ve eylem de kendi içinde organik bir bütünlük oluşturur ve devrimci mücadele ancak bir praksis yoluyla kendisini var edebilir (Uzuner, 2016: 103). Aydınlar ise, bu praksisin örgütleyicileri olarak önem kazanmaktadırlar. Bu aşamada, aydınlar özellikle iknayı tesis etmede önem kazanırlar ve onların mücadelesi şiddet yoluyla değil; ikna ile yeni bir hegemonyanın tesis edilmesinde önem kazanır. Aydınlar, bu bağlamda toplumla yani kitleyle ilişkileri doğrultusunda etki doğurmaktadırlar. Yani, aydınlar toplumu, toplum da aydınları

etkilemekte; karşılıklı bir etkileşim doğmaktadır. Bu nedenle, teori ve pratiğin birlikteliğini ifade eden “praksis” kavramı; aydını analiz edebilmek için tamamlayıcı kavramlardan birini oluşturmaktadır (Santucci, 2011: 48).

Aydın, Gramsci’ye göre “tarihsel blok”, “praksis” ve “hegemonya” kavramlarına başvurulmadan açıklanamaz. Hegemonya, toplumu idare eden sınıfın mutlak surette tesis etmesi gereken bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil toplum ve politik toplum ayırımından hareketle hegemonya sivil toplumdaki güç mücadelesini içermektedir. Yönetici sınıfın toplumda hegemonyasını tesis edebilmesi için mutlaka aydınları hegemonya kurma sürecine çekmesi gerekmektedir. Aydınlar, hegemonyanın tesisinde ideolojik, sosyal ve kültürel işlevler yerine getirirler (Portelli, 1982: 6). Ancak, aydınları sadece sivil toplumda düşünmek yetersiz bir bakış açısı oluşturur. Aydınlar, politik toplumda görev alabilecekleri gibi doğrudan politik toplumun baskısı altında da kalabilirler (Mouffe, 1979: 182). Bu noktada, muhalefet göstermek ve bir karşı- hegemonya tesis edebilmek aydının temel görevlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle Gramsci, karşı hegemonyanın tesisinde organik aydın kuramını geliştirmektedir.

Öncelikle, Gramsci, “organik” kavramına sıklıkla başvurmaktadır. Organik kavramı, “temel toplumsal sınıflardan biri içinde düşünme ve daha önemlisi, örgütlenme işlevinin yerine getirilmesi” olarak tanımlanır (Gramsci, 1984: 37). Gramsci’ye göre, toplumdaki her sınıf ya da zümre kendisine bağlı organik aydınlarına sahiptir. Örneğin, tarıma bağlı üretim yapan üretici sınıf kendi organik aydınlarını oluşturur. Aydınlar ise, bu sınıflara mensup kişilere kendi görev ve sorumluluklarının farkında olmaları sağlayacak bir bilinç aşılarlar. Bu bağlamda, her sınıfın sahip olduğu bir ideoloji olduğu vardır ve aydınlar bu ideolojiyi aşlamakla görevlidirler. Buna göre, “Gramsci, aydınları her besini özümlebilir yapma işlevine sahip olan mide suyuna benzetir” (Bağla, 1977: 84). Aynı zamanda, aydınlar “üstyapının memurları” olarak görülürler (Portelli, 1982: 5). Gramsci, tarihsel incelemesinde, aydınları geleneksel aydınlar ve organik aydınlar olmak üzere iki sınıfa ayırmaktadır. Geleneksel aydın, tarım toplumlarında görülür ve köylü kitlelere bağlıdır. Gramsci’ye göre, eski hegemonyanın savunucuları olan geleneksel aydınlar etkisiz hale getirilmeden yeni bir hegemonya ve sivil toplum tesis etmek olanaklı değildir (Portelli, 1982: 106). Kuramın en özgün kısmını oluşturan organik aydın ise, modern toplumda yer almakta ve hem sivil toplumda hem politik toplumda aktif roller üstlenmektedir. Gramsci (2011: 60), organik aydını şu şekilde tanımlar: “Üretim tarzındaki tarihsel dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan sınıf oluşumlarının özgül gereksinimlerine karşılık vermek amacıyla kendileriyle kronolojik olarak aynı zaman diliminde ortaya çıkardıkları aydınlardır.”

Kuramdaki en önemli vurgu, toplumdaki en ilerici sınıf olan işçi sınıfının kendi organik aydınlarını ve hegemonyasını yaratması zorunluluğuna yapılmaktadır. Hegemonya, hem Lenin hem Gramsci de mutlaka entelektüel bir örgütlenme gerektirmektedir (Portelli, 1982: 71). Buna göre, organik bağlar proleterya sınıfı ile kurulabilir ve devrimci mücadele bu şekilde yükseltilebilir (Yetiş, 1982: 30). İşçi sınıfına devrimci mücadelesinde bilinç taşıyacak ve onlarla birlikte mücadele edecek organik aydın, tarihsel görevini yerine getirmiş olacak ve ahlaki ve moral bir reformun önderliğini üstlenecektir. Bu bağlamda, aydınların sorumluluğu bu toplumsal reforma liderlik etmektir. Bu liderlik rollerini tam anlamıyla yerine getirebilmeleri için işçi partisinde çalışmaları ve işçilerle birlikte mücadele etmeleri gerekmektedir (Yetiş, 1982: 30). Gramsci, İtalyan düşünür Machiavelli’ye referansla bu işçi partisini “modern prens” olarak adlandırır: “Modern prens, entelektüel ve moral reformun ilancısı ve örgütleyicisi olacaktır” (Gramsci, 1984: 11). Bilindiği gibi, Machiavelli İtalyan siyasi birliğinin sağlanmasını kutsal bir görev olarak görmekte, bu yüce amaç için de donanımlı bir hükümdar/prende olması gerekenleri sıralamaktadır. Gramsci de, işçi sınıfının partisi ve toplumsal eylemin dönüştürücü gücü olan modern prensin yeni bir toplumun inşasına nasıl katkı sunacağını değerlendirmektedir (Ataay ve Kalfa, 2008: 36). Bu nedenle, sivil toplumda meydana gelen ve yeni bir hegemonyayı tesis edebilecek bir manevra savaşını ancak modern prende örgütlenen aydınların başarabileceğini ifade eder (Uzuner, 2016: 108).

Gramsci’nin yaklaşımına benzer bir değerlendirme, Lenin’de karşımıza çıkmaktadır. Devrimci mücadele içerisinde aydınların önemini vurgulayan Lenin (2010: 42), bu **önemi şu şekilde ifade eder:**

“Bilimin taşıyıcısı proleterya değil, burjuva aydınlarıdır. Modern sosyalizm burjuva aydın tabakasının üyelerinin kafasında doğmuştur ve bunu entelektüel açıdan daha ileri olan ve koşulların elverdiği yerlerde modern sosyalizmi proleter sınıf mücadelesine sokan proleterlere aktaranlar da onlar olmuştur. Dolayısıyla

sosyalist bilinç sınıf mücadelesine dışarıdan verilen bir şeydir, onun içinden kendiliğinden çıkan bir şey değildir.”

Görüldüğü gibi organik aydın, işçi sınıfının yanında yer alan ve iktidara muhalif bir konumda kitlelere liderlik eden bir aktör olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, Boran'ı işçi sınıfının organik aydını olarak değerlendirmek için önemli bir kuramsal dayanak oluşturmaktadır. Boran, TİP'i sadece seçim kazanmaya yönelik bir kurum olarak değerlendirmemiş, partiyi işçiler için bir okul olarak görmüştür. Bu bağlamda, sosyalist bir partinin görevinin oy avcılığı yapmak olmadığını her zaman dile getirmiş, özellikle işçi-emekçi kitlelerin eğitilmesinin önemine sıklıkla işaret etmiştir (Şener, 2007: 375). Buradan yola çıkıldığında, çalışmanın beşinci bölümünde, Gramsci'nin bu teorik perspektifinden hareketle Boran'ın aktif siyaset yılları analiz edilmektedir.

2.2. Spesifik Aydın: Michel Foucault

Muhaliflik, aydına ilişkin kuramsal yaklaşımlarda ön plana çıkan özelliklerin başında gelmektedir. Gerek Gramsci'nin gerek Foucault'un kuramında, muhalif olmak ve iktidarın karşısında özgür irade sahibi kişi olarak konumlanabilmek merkezi bir yer tutmaktadır. Her iki kuramcının aydın tasavvuru ise, muhalifliğin konumlanması sürecinde farklılaşmaktadır. Gramsci, devrim mücadelesinde aydını devrime giden yolda bir manevra savaşçısı gibi görürken; Foucault, aydının uzmanlıkla ilişkisini irdelemiş; ancak uzmanlık bilgisine sahip kişilerin kitlelerle birlikte eylemde bulunabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, Gramsci aydının mücadelesini devrimci bir mücadele olarak tanımlarken; Foucault uzmanlıktan doğan ve yerel/mikro karakter taşıyan eylemleri aydın aktivizmi bağlamında değerlendirmektedir.

Uzman kişi olarak aydın, siyaset sosyolojisi yazınında Foucault'dan önce de ele alınmıştır. Örneğin Sartre (2010: 30), aydınların belli bir uzmanlık çerçevesinde daha önemli konumlara yerleşebileceğini ifade eder ve uzmanlığı aydın sayılmak için önemli bir kriter olarak ortaya koyar. Ancak, uzmanlık yeterli değildir; bunun yanı sıra uzman, içerisine yerleştiği iktidar yapılarının sınıf çıkarlarıyla bütünleşmez ve ona karşı konumlanabilirse aydın olabilecektir. Önemli olan uzmanların, içinde buldukları yapının çelişkilerinin farkında olması ve kendilerine dayatılanlar ile mücadele edebilmesidir (Vergin, 2006: 25).

Foucault, uzmanlık ve aydın ilişkisini daha derinlemesine analiz etmekte; bu yaklaşımda iktidar ve aydın birlikte değerlendirilmektedir. Foucault, spesifik aydın kuramını ortaya koyarken öncelikle iktidarın karakteristiğini incelemektedir. Buna göre, iktidar dikey olarak yukarıdan aşağıya doğru örgütlenen ve yönettiği insanları salt şiddet yoluyla baskı altına alan bir yapı değildir. Bu geleneksel yaklaşımların dışında kalan Foucault, iktidarın her yerdeliği üzerine odaklanmaktadır. Buna göre, iktidar bir örümcek ağı gibi toplumu sarmakta; mikro ve yerel odaklarda da örgütlenmektedir. Bu bağlamda, iktidar “...toplumsal beden üzerinde hareket eden üretken bir ağ” olarak görülmelidir (Uzuner ve Ayhan, 2016: 209). İktidarı bu şekilde yatay ilişkiler ekseninde değerlendiren Foucault için, elbette spesifik aydın da iktidarın örgütlendiği tüm mikro odaklarda kitlelerle birlikte eyleyecek kişi olmalıdır. Fildişi kulesinde oturan, kitleleri bilgisiz olmakla suçlayan ve sürekli olarak vaaz veren geleneksel aydın anlayışı artık ömrünü tamamlamış; yerel nitelikli mücadelelerde direnişin örgütleyicisi olan spesifik aydın onun yerini almıştır (Foucault, 2005: 50).

Foucault'a göre (2005: 13) aydın, “... bilgisini, uzmanlığını ve hakikatle ilişkisini siyasi mücadele alanında kullanan kişidir.” Aydın kitlelerin vicdani olarak gören bu yaklaşım, uzmanlığın bilgisinin kitlesel bir mücadele içerisinde anlam kazanacağını belirtmektedir. Bu aydın tipini “spesifik aydın” olarak adlandıran Foucault'a göre (2005: 52), aydın kitleyi yönlendirmeye ihtiyaç duymaz. Kitle, zaten bilinç ve idrak sahibi bir topluluktur ve rasyonel olarak eylemde bulunabilir. Aydın düşen ise, kitleyle birlikte onların mücadelesini desteklemek ve görünür kılmaktır. Yerel örgütlenmeler içerisinde yer alan spesifik aydınlar, mikro siyasetin gelişmesi açısından hayati önem taşımaktadırlar. Kısacası “spesifik aydın, özünde iktidarı yeniden üretmeyerek ona direnen kişidir” (Topçuoğlu, 2006: 223).

Foucault bilgi, iktidar ve aydın ilişkisini ele alırken, bilginin iktidar tarafından söylemlere dönüştürüldüğünü, bu açıdan çarpıtılmış ve üzeri örtülmüş bilgilerle donatılmış bir hakikat rejimi tesis edildiğini belirtir (Uzuner ve Ayhan, 2016: 208). Kitlelerin gerçekleri görmesinin önüne set çeken bu hakikat rejimini bozuma uğratmada, hem doğru bilginin taşıyıcısı olarak hem de kitlelerin kendi hakikat rejimini tesis etmede oynadıkları roller açısından spesifik aydınlara büyük görevler düşmektedir. Uzmanlık bilgisi tam bu noktada gerekli kılınmakta, aydınların bilgisi kitleyi aydınlatmada büyük rol oynamaktadır. İktidarın yanlış hakikatlerle ördüğü ve toplumun en kılcal damarlarına kadar işleyen bu çarpıtılmış bilgileri deşifre etmede aydınlar önemli işlevler yüklenmektedirler.

İktidar, toplumun tüm hücrelerine hakikatlerini yaymakta iken; aydınlar da iktidarın yayıldığı her yerde direnişin olanaklılığını simgelemektedirler. Bu aydın profili, geleneksel yaklaşımlarda her şeyin bilgisine haiz olan aydından farklılaşan, gündelik yaşamın her alanında kitleyle temas eden bir aktivist görünümündedir. Reyhan Atasü Topçuoğlu'na göre (2006: 225), *"spesifik aydının kavramsallaştırıldığı düşünsel bağlam, aslında Foucault'un tahminler, vaatler ve vaatlerin yerine, basitçe günlük ve yerel pratikleri koyma çabasıdır."*

Foucault'un iktidar anlayışı, aydını farklı kriterlerle tekrar ele aldığı gibi, direnen öznelere de farklı kategorilerde tanımlar. Şöyle ki, Foucault, resmi tarihin dışarıda bıraktığı ötekilerin, horlanmışların ve dışlanmışların tarihine odaklanır (Özmkas, 2012: 57). Resmi tarihin oluşturduğu hakikat rejiminin dışında kalan ve kendi gündelik yaşamlarının içine hapsolan ötekilerin bilinçlenmesi spesifik aydınların rolleri üzerine tekrar düşünmeyi gerektirmektedir. Kendi yaşamı boyunca cezaevlerinde, akıl hastanelerinde ve yerel mücadele odaklarında kitlelerle birlikte mücadele eden Foucault, spesifik aydının iktidarı sarsabilecek potansiyelini bizzat yaşamıyla örneklemektedir. Bir diğer açıdan, Gramsci'nin sivil toplumunda hegemonya mücadelesi veren organik aydını, Foucault'un yerel mücadele odaklarında kitleyi yönlendiren spesifik aydınına çok benzemektedir; her iki profil de Behice Boran'ın aydın kimliğinde yaşam olanağı bulmaktadır.

Boran, gerek sosyolog gerek TİP milletvekili ve genel başkanı olarak Foucault'un ortaya koyduğu spesifik aydın figürüne iyi bir örnek oluşturmaktadır. Günnur Ertong (2010: 13), Behice Boran'ı konu alan çalışmasında, bilimsel, evrensel ve yerel nitelikli bir mücadeleyi önemseyen Boran'ı şu şekilde tasvir eder: *"İçinde yaşadığı dönemin çok ötesinde neredeyse bugün için çizilen ideal akademisyen portresinde henüz 1940'larda yerel konuları evrensel bilim ilkeleriyle ele alarak tartışması, Behice Boran'ın bir diğer perspektifle de ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır."* Ertong, buradan hareketle Boran'ın bir halk sosyoloğu olduğunu belirtir. Sosyoloji ve halk arasında bir diyalog köprüsü kurmaya çalışan halk sosyolojisi, sosyolojiyi akademinin kurumsal yapısından halkın arasına yayma felsefesi üzerine inşa edilir. Boran da, üniversitede akademisyenlik yapmakla birlikte, kırsal yörelerde yaptığı saha çalışmaları ile halkla iç içe olmuş bir aydındır. Bu açıdan, uzmanlık bilgisini halkın yararına kullanmakta olduğu söylenebilir. Ayrıca, Boran halkı cahil gören tepeden inme yaklaşımlara hiçbir zaman rağbet etmemiş; kitlelerin bilinçlenmesi ile yeşerecek ve tabandan tavana büyük bir değişimi gerçekleştirecek bir demokrasinin hakiki bir demokrasi olacağına inanmıştır. Bu nedenle, gerek akademisyenlik yıllarında gerek aktif siyaset yıllarında kitlenin gücüne inanmış; tepeden inme hareketleri desteklememiştir. Bu açıdan, çalışmanın dördüncü bölümünde Foucault'un spesifik aydın kuramı, Boran'ın sosyolog-kuramcı kimliği ile ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir.

3. BEHİCE BORAN'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ

"Acılı Alkışlı Yaşam
Sosyalizm Düşün Yaşam
Bilinçli İnançlı Yaşam
Onurun Simgesi Boran"
(Nebi Dadaloğlu)

Behice Boran'ın aydın kimliğini sorunsallaştırmak için öncelikli olarak yaşam öyküsünü incelemek gerekir. Boran'ın biyografisi, organik ve spesifik aydından izler barındırmaktadır. Behice Boran'ın yaşamı, İlhan Tekeli'nin (2011: 1) ifadesiyle *"hesabı akılla verilen bir yaşam"*dır. Akademisyen, sosyolog, milletvekili ve partili kimliği taşıyan Boran'ın adı, Türk siyasal yaşamında ilklerle anılmaktadır. Boran, Türkiye'nin ilk kadın sosyoloğu, ilk kadın siyasi parti genel başkanı ve ilk kadın sosyalist milletvekili olma vasıflarını taşımaktaydı. Yaşam çizgisinin en belirgin kesitleri olarak sosyolog, siyasetçi ve kuramcı Boran ön plana çıkar. Her şeyden önce Boran'ın yaşamı, teori ve pratik birlikteliğinin önemini net şekilde ortaya koymaktadır. Gazeteci Uğur Mumcu ile yaptığı söyleşide Boran (1993: 14), kuram ile eylem arasındaki bütünlüğü şu şekilde ifade etmekteydi: *"...fikirlere ancak pratiğe, eyleme yansırsa önemlidir, eğer insanın yaşayışında hiçbir etki göstermiyorsa o fikre sahip olmuştun, olmamışsın ne?"* Boran, yaşadığı dönemde akademisyenlik ve pratik siyaset arasındaki tezatlığın üzerine giderek, bu iki alanın birbirine çok mesafeli olmadığını göstermektedir. Veli Lök'ün, (Gün Dergisi, 1987: 17) Boran'la ilgili şu ifadeleri bu durumu açıklar: *"Bilim emekçisiydi. Ülkesine nasıl daha çok yararlı olabileceği düşüncesi kendisini politikaya götürdü. Bilim adamı siyasetle uğraşmaz aldatmacasını yıkan başarılı bir örnek verdi."* Görüldüğü gibi, Boran'ın yaşamı kuram ve eylem arasında salınmakta; siyasetçi ve akademisyen kimliği birbirini tamamlamaktadır. Adnan

Cemgil (Gün Dergisi, 1987: 24), siyasetçi ve sosyolog Boran'ın şu sözleriyle değerlendirir: *"Behice Boran, sosyolog olarak ileri sürdüğü düşünceleri, ilerde sosyalist olarak geliştirmiştir."*

Boran, 1 Mayıs 1326'da (yeni takvimde 14 Mayıs 1910) tarihinde Bursa'da doğmuştur. Boran'ın doğum tarihi çoğu kaynakta hatalı olarak 1 Mayıs 1910 olarak verilmektedir. Doğduğu gün ile ilgili olarak Mumcu (1993: 6) Boran'a hitaben, *"siyasi kişiliğiniz doğum tarihinizle başlamış"* ifadesini aktarır. Boran, ailesinin Bursa'dan İstanbul'a göçü üzerine, eğitimine İstanbul'da Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde devam etmiş ve bu okuldan birincilikle mezun olmuştur (Tekeli, 2011: 3). Boran'ın mezuniyeti önemli bir olaydır, zira Boran, kolej tarihinde hem orta hem lise kısmını birincilikle bitiren ilk Türk kız öğrenci olur. Parlak bir öğrenci olmakla birlikte Boran, toplumsal sorunlara da duyarlılık göstermektedir. Gökhan Atılğan (2007a: 16), Boran'ın imparatorluğun sonu ve Cumhuriyet'in kuruluş süreci arasında geçen sancılı çocukluk döneminde, halkın sorunlarına eğilmeye ve bilinçlenmeye başladığını, bir yurtsever olarak yetiştiğini belirtir. Boran (Akt. Atılğan, 2007a: 15) o yılları, kendi sözleriyle şu şekilde aktarır:

"Bağımsızlık Savaşı sürdüğü yıllarda ben on yaşla on üç yaş arasındaydım. Bu yıllar benim bütün hayatımı etkileyen yıllar oldu; bu yıllar ve ondan sonraki yıllar. Çünkü bu yıllarda artık çocukluktan yavaş yavaş çıkıyor ve genç kızlığa doğru giriyordum. Hatırlarım, daha on iki yaşında çocukken Fransız okulunda arkadaşlarımla beraber Lozan müzakerelerini konuştuğumuzu, aklımızın erdiğince... Cumhuriyetin ilanından sonra daha da büyüdüm ve Bağımsızlık Savaşının neticeleri, etkisi devam etti. Çok yurtsever bir genç kızdım."

Bu dönemde halkın fakirliği, Atatürk'ün uygar dünyaya geçiş fikirleri Boran'ı çok etkilemiş; halkı aydınlatma ve medeniyete ulaştırma fikri kolejden mezun olduğu yıllarda olgunlaşmıştır. Kolej eğitiminden sonra, İstanbul Üniversitesi felsefe bölümündeki eğitimine başlar (Gelgeç Bakacak, 2012: 55). Boran bu yıllarda hem lisans eğitimine devam etmiş, hem de vekil öğretmenlik yapmıştır. Manisa Orta Mektebi'nde öğretmen olarak 2 yıl boyunca çalışmıştır. Bu yıllarda, eğitim bilimleri ve sosyolojiye olan ilgisi ön plandadır. Yıllar sonra, bu ilgiden şu sözlerle bahsedecektir: *"İlk aklıma gelen pedagoji öğrenimi yapmak oldu, eğitimle toplum cehaletten kurtulacak, gelişip çağdaş uygarlığa ulaşacaktır"* (Akt. Mumcu, 1993: 10).

Manisa'da öğretmenlik yaptığı yıllarda Boran, Amerikan Kız Koleji'ndeki öğretmenlerinden birinin ismini Amerika'da bir üniversiteye vermesi ile bir burs teklifi alır. 1934 yılında öğretmenliği bırakarak, Michigan Üniversitesi'ndeki doktora eğitimine başlayan Boran, Amerika'da geçirdiği dört sene boyunca Marksizm ile ilgili araştırmalarda bulunmuştur. 1938 yılında, *"Bir Mesleki Mobilite İncelemesi: 1910-1930 Yılları Arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde Meslek Gruplarının Yaş Dağılımı"* başlıklı tezini vererek doktor olur (Tekeli, 2011: 5). Bu başarı, Boran'ın Türkiye'nin ilk kadın sosyoloğu olarak anılmasına neden olacaktır; zira Boran, sosyoloji alanında Amerika Birleşik Devletleri'nden doktora alan ilk kadın bilim insanıdır. Boran tezini bitip Türkiye'ye dönünce, akademiye bir kadro bulması hiç kolay olmaz. Aslında hademe kadrosunda gösterilerek akademisyenlik yapmaya bile razı iken, süreçte birçok zorluk yaşamıştır (Tekeli, 2011: 6). Türlü uğraşlardan sonra, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Boran'ı, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne üç yıl içerisinde doçentlik tezini vermek kaydıyla atar (Atılğan, 2007a: 31). Boran, bu yıllarda gerek saha çalışmaları gerek verdiği derslerle parlamıştır. İlk öğrencilerinden Mübeccel Kıray (Akt. Tekeli, 2011: 8), kendisinden şu sözlerle bahseder: *"O kadar genç, o kadar şık, o kadar zarif ve o oranda da bilgiliydi."* Boran, 31 Mayıs 1939'dan üniversiteden tamamen ilişkisinin kesildiği 12 Temmuz 1948'e kadar, yaklaşık dokuz yıllık dönemde üniversitede çalışmıştır. Bu akademisyenlik evresi, Boran'ın görevinden koparılmasıyla sona erecek; ama Boran, hocalığını üniversiteden koptuktan sonra da sürdürecektir. Bu nedenle, bu öğretmenlik evresi Boran'ın kişisel yaşamında büyük önem arz eder.

Üniversiteden ayrılışından sonra Boran, 1949 yılında eşi, eşinin annesi ve kendi annesiyle İstanbul'a taşınır. Bu süreçte eşi Nevzat Hatko da Basın Yayın Umum Müdürlüğü'ndeki işinden çıkarılır. Hatko'ya bizzat işyerindeki şefi, *"sen de tuttu Behice Boran'la evlendin"* ifadesiyle, neden işten çıkarıldığını açıkça söyler (Mumcu, 1993: 43). 1949'da başlayıp 1960'a kadar sürecek bu dönem, Atılğan'ın ifadesiyle (2007a: 139) *"Boran'ın kayıp yıllarıdır."* Bu kayıp yıllar, akademisyenlikten koptuğu ve henüz siyasi mücadeleye de angaje olmadığı dönemi kapsar. Bu süre içerisinde, 1951 yılında "Türk Barışseverler Cemiyeti"ni kurmuş ve Demokrat Parti'nin (DP) Kore Savaşı politikalarına muhalefet etmiştir. Bu konu ile ilgili dağıttığı bir bildiri nedeniyle tutuklanır. Bu dava sonucunda, toplam 14 buçuk ay hapis yatmıştır. Bu süreçte, 1951 senesinde oğlu Dursun Hatko dünyaya gelmiştir. Aynı

zamanda, bu dönemde kamu görevinden de kesin olarak ihraç edilmiştir. Boran, bu süreçten sonra 1953 senesinde büyük tevkiyat olarak bilinen Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) yönelik soruşturmalar kapsamında tutuklanmış ve yaklaşık beş ay tekrar hapis yatmıştır (Atılğan, 2007a: 160; Tekeli, 2011: 28).

1960 yılına kadar, Behice Boran iki uğraşı olan akademisyenlik ve siyasetçilikle uğraşmamış, bir suskunluk sürecine girmiştir. 27 Mayıs 1960 Darbesi, toplumun aydınlar arasında sevinçler karşılanmış; büyük ümitler doğurmuştur. 1961 anayasasının olanaklarından yararlanan muhalif kesimler için bir örgütlenme süreci başlamıştır. Tanıl Bora (2017: 598), bu dönemin atmosferini şu sözleriyle ifade eder: *"60'ların sol dalgasında, emekçilerin hak ve özgürlük taleplerinin bizzat kendilerince kitlesel şekilde üstlenilmeye başlanması çığır açıcıdır."* TİP, bu filizlenme ortamında 1961 yılında kurulmuştur. Anayasal sınırlar içerisinde kalarak işçi sınıfını iktidara taşıyabileceğini düşünen TİP, gerek Boran'ın yaşamında gerek Türk siyasal yaşamında büyük önem arz etmektedir. Mustafa Şener'in ifadesiyle (2007: 355) TİP, *"Türkiye sosyalist hareketinin bugüne kadar yarattığı en önemli legal örgüttür."* Boran, kuruluşundan bir sene sonra partiye kabul edilir. Bu dönem, Boran'ın 1987 yılındaki vefatına kadar sürecek olan aktif siyaset evresinin başlangıcını oluşturmaktadır (Atılğan, 2007a: 188). TİP, 1965 seçimlerinde 15 milletvekili ile meclise girer; vekillerden biri de Urfa Milletvekili Behice Boran olur (Şener, 2007: 361). Böylelikle Boran, 50 yaşında aktif siyasete atılmaktadır.

Boran, partide ağırlıklı olarak dış politika sözcülüğü yapar. Bunun yanı sıra, kuramcı kimliği ile parti kadrolarının eğitilmesi için yoğun çaba harcar. Boran'ın partideki vazifesi, öncelikle Etüd Bürosu'ndaki çalışmalarıyla başlar. Daha sonra, sırasıyla Merkez Yürütme Kurulu üyeliğine ve Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçilir. Bu süreçten sonra, TİP Genel Sekreterliği vazifesini yürütmüştür. Süreç içerisinde, partinin mevcut Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ile ideolojik fikir ayrılıkları yaşayan Boran, partinin 4. kongresinde Genel Başkan seçilmiştir (Sargın, 1987: 5). 1971 Muhtırasında TİP kapatılır, parti üyeleri de tutuklanır. Boran, uzun yıllar sonra tekrar cezaevine girer, 1974 affı ile serbest kalır ve partiyi tekrar toparlamak için çalışmalara başlar (Atılğan, 2007a: 224). Boran, böylelikle TİP'in ikinci dönemini başlatacaktır; ancak bu dönem partinin etkisiz olduğu bir dönem olur. Orhan Silier (2007: 431), TİP'in durumunu şu sözleriyle ifade eder: *"1975-80 döneminde TİP, küçük sol partilerden biri olmanın ötesine geçemedi."*

1980 Darbesi, ikinci TİP'in dağılmasına yol açmış ve darbeden bir süre sonra Boran, partililerin kararı sonucunda ikna edilerek yurt dışına çıkarılmıştır. Bu süreç, Boran'ın 1980-1987 yılları arasında geçirdiği sürgün yılları sürecidir. Önce Sofya'ya sonra Brüksel'e giden Boran, ömrünün bu son demlerini TKP ve TİP'in birleşmesi için çaba sarf ederek geçirmiştir. İki partinin birleşmesi, nihayetinde 1987 yılında gerçekleşmiştir. Bu süreç, Atılğan'ın ifadesiyle (2007b: 444), *"hem TİP'in hem de Boran'ın gerek kuramsal gerek siyasal anlamdaki özgünlüklerinin silinmesi süreci oldu."* Boran'ın yakın dostu Necla Fertan (Akt: Atılğan, 2007a: 267), Boran'ın bu birleşme için nasıl didindiğini şu sözleriyle aktarmıştır:

"Behice Hanım, TİP ile TKP'nin birleşmesi için bir çaba harcadı... Ben kendisine, 'Sağlığınız iyice bozuk. Ölüyorsunuz. Bu çabalardan vazgeçin' dedim. 'En son yapmak istediğim bu. Yapmak istediğim başka bir şey yok. Öleyim, ne olur ki?' dedi."

Boran, 7 Ekim 1987 yılında TKP-TİP birleşmesi için organize edilen toplantıya doktorlarının tüm uyarılarına rağmen katılır. Bu toplantıdan tam üç gün sonra, evinde kalp krizi geçirerek hayata veda eder. Gazeteci Uğur Mumcu'nun girişimleri sonucunda, cenazesi Türkiye'ye getirilir. Meclis'te kendisi için bir tören düzenlenir. Daha sonra, Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilir (Tekeli, 2011: 38). Boran'ın sürgün yıllarında Mumcu (1993: 7) ile Brüksel'de gerçekleştirdiği röportajda söylediği sözler, yaşamının son döneminden duyulan hayal kırıklıklarını ifade eder: *"Her şeyi düşünmüştüm bu işlere girerken. Hapis yatmayı, baskıları, şunu bunu... Ama yetmiş altı yaşında, bir yabancı ülkede sürgün yaşamak hiç aklıma gelmemişti."*

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, yaşam öyküsündeki kronolojik sıralamadan hareketle öncelikle, sosyolog Behice Boran akademisyenlik dönemi faaliyetleri üzerinden ele alınacak; daha sonraki bölümde ise siyasetçi Behice Boran TİP'li aktif siyaset yılları açısından değerlendirilecektir.

4. SPESİFİK AYDIN: SOSYOLOG, KURAMCI, AKADEMİSYEN BEHİCE BORAN

Aydına ilişkin yazına kronolojik olarak bakıldığında, 1891-1937 yılları arasında yaşamış Gramsci'nin aydın yaklaşımı daha önce ortaya konulmuş; ardından 1926-1984 yılları arasında yaşamış Foucault spesifik aydın yaklaşımını geliştirmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan ikinci bölümde, bu kronolojiden hareketle öncelikle Gramsci'nin daha sonra Foucault'un yaklaşımı ele alınmıştır. Ancak, Boran'ın yaşam öyküsünden yola çıkıldığında uzman-sosyolog dönemi yaşamının daha erken bir evresini oluşturmakta; daha sonra aktif siyaset dönemi gelmektedir. Bu bağlamda, kuramdaki sıralama tersine çevrilerek, önce bu başlık altında Foucault'un spesifik aydın yaklaşımından hareketle, Boran'ın sosyolog kimliği ve uzmanlığı ele alınmaktadır. Boran, sosyoloji alanında uzman bir isim olarak, bu uzmanlığı kitlelerin bilinçlenmesi için kullanmakta olan bir aydın profilindedir.

Behice Boran, Türkiye'nin ilk kadın sosyoloğu olarak bilim dünyasında müstesna bir yer edinmiştir. Boran, 1940'lı yıllarda Amerikan Sosyoloji Derneği'ne üye olan tek akademisyendir (Ertong, 2010: 17). Onun sosyolog kimliği, siyasetçi kimliğinin oluşumuna da katkı sağlamış; kuramı pratiğe aktarması hususunda yol gösterici olmuştur. Boran, toplumsal sorunlara çözüm bulmak amacıyla doktora yaptığı yıllarda önce pedagojiye sonra sosyolojiye yönelmiştir. Üniversiteden koparılsı süreci, onda derin bir hayal kırıklığı yaratmış, kendisini hep bilimsel çalışmalarını yürüten bir bilim insanı olarak görmek istemiştir. Sürgünde yaşadığı yıllarda, çok yakın arkadaşlarına *"siyasetten emekli olmak mümkün değil midir, ben sosyolojiye dönmek istiyorum"* diyerek bu özlemini dile getirmiştir (Akt. Atılğan, 2007a: 177).

Boran'ın Amerika'da doktora öğrencisi iken bir öğrenci arkadaşıyla yaptığı sohbet üzerine gelişen Marksizm merakı, onu sosyolojide Türkiye'de henüz o yıllarda fazla duyulmamış olan Marksist akım içerisinde konumlandırarak; Marksizm ona siyasal yaşamında da kılavuzluk edecektir. Boran (1993: 27), Marksizmle tanışmasını şu sözleriyle aktarır: *"... Marksizm'i tereddütsüz benimsemiş ve çok rahatlamıştım... Her şey yerli yerine oturmuştu ve yolu bulmuştum. Türkiye'yi kalkındırmak için, toplumları değiştirmek için yol nedir, onu bulmuştum."* Boran'ın sosyolojik perspektifine bakıldığında iki ana kaynaktan beslendiği görülmektedir. Zafer Durdu'nun ifadesiyle (2017: 175), *"Boran, toplumsal yapı araştırmalarında Marksist materyalist yaklaşımdan başka o dönemin Amerikan sosyolojisi içinde egemen olan yapısal-işlevselcilik ve sosyal antropolojik bütüncü topluluk analiz yöntemlerinden de etkilenmiştir."* O dönemde, Türkiye'de sosyoloji hâkim olan Emile Durkheim ve onun ekolünü temsil eden Ziya Gökalp'in yaklaşımlarına eleştirel bakacak olan Boran, bu eleştireliliğini ağırlıklı olarak Marksist çözümlerle güçlendirecektir (Gelgeç Bakacak, 2012: 66).

Boran, doktorasını bitirip Türkiye'ye döndükten sonra, DTCF'de felsefe kürsüsünde Pertev Naili Boratav, Mediha Berkes, Niyazi Berkes gibi önemli isimlerle birlikte, kürsüye bir sosyoloji disiplini kazandırmak için çalışmaya başlar. Elbette 1940'lı yıllar Türkiye'sinin atmosferinde bu hiç kolay olmayacaktır. Zorluk, iki durumdan doğmaktadır. İlk olarak Boran, Amerika'da doktora yapan ilk sosyolog olarak Türkiye'ye taşımaya çalıştığı sosyolojik perspektifin yeni olması nedeniyle oldukça zorlanacaktır. İkincisi, 1940'lı yıllar, akademiye yurt dışından gelmiş, Amerikan ekolünü temsil eden ve ayrıca Marksizme bağlı bir sosyolog için zor bir dönemdir. Bu dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın süregeldiği ve ırkçı-faşist ideolojinin dünyada yükseldiği bir dönemdir. Türkiye'de de bu ideolojinin yansımaları olarak aşırı sağ ideolojiler yayılmış, ülkeyi tek parti idaresi altında ve otoriter bir biçimde yöneten Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), sıklıkla muhalefete tahammülsüzlüğü net bir şekilde ortaya koymuştur (Atılğan, 2007a: 50; Durdu, 2017: 167). Bu baskıcı atmosferden Boran da nasibini alacak; dokuz yıllık aktif akademisyenlik sürecinden sonra akademiden ihraç edilecektir.

Mehmet Devrim Topsis'e göre (2013: 2), Boran'ın Türkiye sosyolojisindeki yeri iki noktada önem kazanmaktadır. İlk olarak Boran, bir önceki bölümde değerlendirilen biyografisinden de anlaşılacağı üzere, 1910'da başlayan ve 1987'de sonlanan yaşamında birçok toplumsal değişim sürecine tanıklık yapmıştır. Örneğin, erken Cumhuriyet döneminin kuruluş sancılarına şahit olmuş; üç darbeyi yakından izlemiş ve toplumsal değişimi yaşayarak gözlemleyebilmiştir. İkinci önemi ise, Boran'ın uygulamalı sosyolojiye katkıları bağlamında değerlendirilebilir. Bu açıdan, o dönem sosyoloji kürsülerinde hiç kullanılmayan gözlem, mülakat gibi nitel veri toplama tekniklerini kullanmış; öğrencileriyle birlikte yerinde araştırmalarda bulunmak amacıyla sıklıkla sahaya inmiştir. Bu bağlamda, sosyolojide saha araştırmasına dayanmayan çalışmaları özellikle eleştirmiş, alan araştırmalarının önemini özellikle vurgulamıştır. İptidailik, medenilik, köy ve kent gibi konularda araştırmalar yapan Boran, sosyolojide

yeni bir anlayışın temsilciliğini yapmıştır (Topses, 2013: 2; Gelgeç Bakacak, 2012: 58). Buna ek olarak, Marksist bir sosyolog olması nedeniyle toplumsal yapıyı incelerken işbölümü ve mülkiyet ilişkilerine odaklanarak sınıf analizleri geliştirmiştir.

Boran uygulamalı akademik çalışmalarını öyle büyük bir titizlik ve istekle yapmıştır ki; seneler sonra yakın arkadaşlarının 'üniversitede devam etsen ne değiştirdi' sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: *"Bu çalışmalar devam etseydi, 1940'lardan 1960'lara kadar Türkiye'nin köyleri, kentleri üzerine tarihsel perspektifle etütlere, anketlere dayanan çalışmalar yapılacaktı ve bir birikim meydana gelecekti"* (Akt. Ertong, 2010: 15). Tekeli (2011: 10), Boran'ın Durkheim sosyolojisinin karşısına Chicago Ekolü ile çıktığını belirterek; bu yeni sosyoloji anlayışının önemine dikkatle eğilir. Buna göre Boran, uygulamalı araştırmalara dayanmayan çalışmaları eleştirdiği gibi, evrim gibi köklü yapısal değişimleri açıklayan kavramlara geleneksel sosyolojide hiç yer verilmemesini de eleştirmektedir. Sosyolog Hayriye Erbaş (2015: 11), bu perspektifi şu şekilde değerlendirmektedir: *"Boran'ın sosyolojik yaklaşımındaki değişim, Chicago (Şikago) Okulu'nun etkisiyle başlayan ve sonrasında onu aşarak gelişen, onun ötesine geçen bir akademik perspektif edinme yolculuğu olarak değerlendirilebilir."* Chicago Okulu ve Marksizm'in etkisiyle Boran, Türkiye sosyolojisinde yeni bir akım yaratabilmiştir. Bu iki ekol etkisini özellikle uygulamalı sosyoloji alanında hissettirmektedir. Polat Alpman ve Hayriye Erbaş (2018: 91), ortak çalışmalarında sosyolojideki Boran etkisini şu sözlerle ifade ederler: *"Boran'ın bilim pratiği sayesinde Türkiye'deki sosyoloji, masa başı sosyolojisinden doğrudan somut olana ve kendi gerçekliğimize, Türkiye gerçekliğine yönelik bir sosyoloji anlayışına dönüşmüştür."*

Boran'ın Chicago Okulu'na bağlılığı ve özgücü tezleri reddetmesi, pozitivistten etkilenen bir sosyolog olması açısından da önem kazanmaktadır. Boran, doğa bilimlerinin metodlarına benzer metodların sosyolojide uygulanabileceğini belirterek; o dönem için sosyoloji kürsüsüne yeni bir perspektif kazandırmaya çalışmıştır. Elbette, kat edilecek yolun çok uzun olduğunun farkındadır; ancak sosyolojiye hak ettiği değeri vermekte de kararlıdır. Boran (1999: 341), doğa bilimleri ve sosyoloji arasındaki mesafeyi şu sözleriyle değerlendirir: *"İnsan ilimleri (sosyoloji, psikoloji) tabii ilimlerin gösterdiği gelişmeyi henüz gösterememiştir; cemiyetteki mevkileri fizik, kimya ve biyolojininkine kıyas edilemez. Fakat sosyal münasebetlerde ve cemiyetin gidişinde gittikçe artacak bir rol oynamaları beklenir."*

Boran, Türkiye gerçekliğini esas alan arayışında toplumsal yapı araştırmalarına özellikle önem vermiştir. Ona göre, toplumu değiştirmek için toplumu anlamak gerekir. Bu perspektif ise, özcü yaklaşımların eleştirisi üzerinden gelişmektedir. Boran, her toplumun kendine özgü kodları ve değerleri olduğunu kabul etmekle birlikte; tüm toplumlar için geçerliliği olan ve tekrar eden düzenlilik ve yasallıkları saptamaya çalışmıştır. Evrensel bilime ve sosyolojiye duyduğu inanç, her coğrafyaya, her ülkeye ve topluma göre değişmeyen sosyolojik kanunları saptamaya katkı sunmaktadır (Topses, 2013: 3). Boran (1943: 146), kendi ifadesiyle *"iki çam ağacı, aynı cinsten iki köpek yavrusu, iki taş parçası ya da iki su damlası bile birbirlerine benzemez"* diyerek, evrensel bilim anlayışının toplumların kendine özgü gerçekliklerini görmede bir engel oluşturmayacağını savunur. Çalışmanın başında da belirttiği üzere, Boran'ın sosyolog kimliği siyasetçi kimliğini bütünlemektedir. Türkiye toplumunu açıklamada bağlı olduğu özcü değil evrensel olan yaklaşım, ileride siyasetin içinde olduğu yıllarda Türkiye'nin devrim sorunsalını değerlendirirken de bağlı olduğu bir duruş olacak; Boran, Türkiye için özgün bir milli demokratik devrimi (MDD) değil; evrensel sosyalist devrim yolunu savunacaktır.

Boran, fakülteadaki kadrosuna atandığında kendisine üç sene içerisinde doçentlik tezini vermesi gerektiği bildirildiğinden uygulamalı sosyolojinin örneklerinden birini oluşturan tezini zamanında tamamlar. *"Bir Köy Üzerinde Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Tetkiki"* başlıklı teziyle 1942 senesinde doçent ünvanı alır. Bu çalışmada, farklı köy tiplerini inceler. Çalışma daha sonra köy ve kent üzerine kapsamlı araştırmalarına da büyük bir temel oluşturur (Tekeli, 2011:11). Özellikle köylerin incelenmesine büyük önem veren Boran'ın bu araştırmalardaki amacı, köyleri kaderine terk eden anlayışı eleştirmek, köy kent bütünleşmesinin ana dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, köylerin kapitalizmin gelişim sürecinden nasıl etkilendiğini, köylerin coğrafi ve beşeri özellikleri de dikkate alarak araştırmıştır (Alpman ve Erbaş, 2018: 95).

Boran, akademisyen olarak çalıştığı bu yıllarda, toplumu da bir akademi olarak gören; yerel bilgi ile bilimsel bilgiyi bir arada düşünen bir aydın profili çizmektedir. Foucault'un tasvir ettiği, toplumun içinde mikro siyaset

odaklarında konumlanan aydın, Boran için açıklayıcı bir perspektiftir. Boran, bilgiyi akademi ile sınırlandırmamış; o dönem çıkardığı, “Yurt ve Dünya” ile “Adımlar” dergileri ile sadece üniversite öğrencilerine değil diğer toplumsal kesimlere de ulaşmaya çalışmıştır. Boran, Yurt ve Dünya dergisini fakülteden arkadaşları olan Adnan Cemgil, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav ile çıkarmış; dergi 42 sayı yayımlanmıştır. Bu sayılar, 1941 ile 1944 seneleri arasında çıkmıştır. 21. sayıya kadar, derginin genel yayın müdürlüğünü Boran yapmıştır. Boratav (Akt. Gelgeç Bakacak, 2012: 56), dergiyi “*biraz Atatürkçü, biraz sosyalist*” olarak tanımlamıştır. Boran, arkadaşlarıyla birlikte bu dergiyi halka daha fazla ulaşmak amacıyla çıkarmış; dergi faaliyetleri halk sosyolojisi kapsamında önemli bir yer edinmiştir. Çünkü dergi, resmi öğrenim olanaklarından yoksun olan kitlelere seslenmek; üniversite sıralarında oturamayan kişilere ulaşmak arzusuyla çıkarılmıştır (Kasapoğlu, 2011: 139; Atılğan, 2007a: 40). Buradan bakıldığında, devlet memurlarının siyasi faaliyette bulunması yasaya aykırı olduğundan; dergi, güncel, toplumsal ve kültürel konularla daha fazla ilgilenmiştir. Çıkarıldığı dönemde, ülkede süren “Milli Şef Dönemi”nin etkisi altında oldukça ses getirmiş; hatta Milli Eğitim Bakanlığı derginin sayılarından alarak bazı okul kütüphanelerine aktarımını sağlamıştır (Tekeli, 2011: 18).

Yurt ve Dünya dergisinden ayrılan Boran, 1943 senesinde Muzaffer Şerif Başoğlu ile Adımlar dergisini yayımlamaya başlar. Adımlar, Yurt ve Dünya dergisine göre ideolojik duruşu daha belirgin olan bir dergidir. Toplamda yalnızca 11 sayı yayımlanabilen Adımlar dergisi, Batı kültürü üzerine eleştirilere, hümanizma anlayışı üzerine genel değerlendirmelere yer vermekte; sanat yazılarını ele almakta idi. Yerel ve evrensel meseleler de dergide tartışılmakta, sanatın toplum için yapılan bir faaliyet olduğu yazılarda vurgulanmaktaydı. Genel olarak kültür sanat konularına büyük yer ayıran dergide, milli sanat yerine evrensel sanatın geliştirilmesi ön plana çıkarılmıştır. Dergi, ideoloji tartışmalarına da bilimsel perspektifle eğilmiştir. Özellikle Boran, kendi sosyolojik çalışmalarından hareketle köy romantizmini eleştirmiş; sanayileşme ve kentleşme üzerine yazılar kaleme almıştır (Kasapoğlu, 2011: 186; Atılğan, 2007a: 45). Tekeli (2011: 19), her iki derginin de sol görüşten ve ilerleme çizgisinden yana olan anti-faşist bir çizgide konumlandığını belirtmektedir. Dönemin politikacılarını rahatsız eden bu dergiler belli sürelerle yayımlanabilmiş, son tahlilde ikisi de kapatılmıştır. İdeolojik olarak daha net bir çizgide olan Adımlar dergisinin yayın hayatı daha kısa ömürlüdür. Ancak, sanat, kültür ve modernleşme konularında önemli bir perspektife sahip bu dergiler yayımlandıkları dönemde büyük ses getirmişlerdir.

Sosyolog Aytül Kasapoğlu (2011: 138), tıpkı Ertong gibi Boran’ın sosyoloji anlayışının geleneksel sosyoloji karşısında halk sosyolojisini temsil ettiğini belirterek; Boran’ı bir halk sosyoloğu olarak değerlendirir. Buna göre Boran, halk ile iletişim haline ve onların sorunlarına yerinden eğilerek dinamik bir sosyoloji inşa etmeye çabalar. Halk ile sosyoloji arasında bir köprü inşa etmeye çabalayan Boran için, “*halka inancı olmayan bir halkçılık*” nafiye bir çabadır (Kasapoğlu, 2011: 186). Ona göre, sosyoloji mevcut sosyal yapıyı açıklamada çok önemli bir bilimsel alandır. Ancak, sosyoloji yapıyı değiştirmede de önem arz etmektedir (Erbaş, 2015: 13). Bu noktada Boran, Marksist bir halk sosyoloğu olarak kitlelerle iç içe bir sosyolojiye öncülük etmektedir. Gerek yaptığı saha çalışmaları gerekse çıkardığı dergiler, bu dinamik sosyolojinin kuvvetli temellerini atmaktadır. Buradan bakıldığında, Boran’ın iktidara değil halka dayanan aydın kimliği uzman sosyolog kimliği özelinde belirginleşmektedir. Toplumsal değişime duyduğu inanç, halk kitlelerini etkileme ve onlarla birlikte değişimi gerçekleştirme arzusu, Foucault’un kuramında gösterdiği kitle ile birlikte eylemde bulunan aydın niteliğini örneklemektedir. Onun bilim anlayışı da, iktidar ve aydın mesafesi üzerine fikir vermektedir. Erbaş (2015: 28), “*Boran için bilimin amacı, iktidar için değil, ezilenlerin çıkarlarını savunan değerlerin üretilmesi ve bu değerler doğrultusunda toplumu dönüştürmesi için kullanılmasıdır*” ifadeleriyle konuya ışık tutmaktadır.

Boran, gerek toplumun sorunlarını yerinde tespit etmeye yönelik ve saha araştırmalarına dayanan akademisyenliği gerek halka yakın olma isteğinden gelen halk sosyoloğu ile dokuz senelik akademik yaşamında çok tutarlı bir çizgi izlemiştir. Buna ek olarak, o dönemde üzerine çok eğilinmemiş bir konu olarak kadının toplumsal geri kalmışlığı da Boran tarafından sınıf perspektifinde ele alınmıştır (Erbaş, 2015: 35). Feminist Yazar Duygu Asena’nın (Gün Dergisi, 1987: 16) Boran’ın ölümünden sonraki ifadeleri, bu konuya değinir: “*Çok saygı duyduğum, çok takdir edilmesi gereken biriydi. Kadın olarak birtakım işleri yapması, bizim için ayrıca çok önemli.*”

Ne yazık ki, bu dokuz senelik süreç, dönemin iktidarına yakın olan güçler tarafından önce kesintiye uğrattılacak, sonra da geri dönüşü olmayan bir şekilde Boran’ın akademiden kopmasına neden olacaktır. Boran’ın siyasi kimliği ile sivrilmesi, sınıf çözümlerini temel alan araştırmaları ve verdiği dersler ile başlar. Yurt ve Dünya

ile Adımlar dergilerinin yayımlanma süreçleri bu süreci daha da keskinleştirir. Adımlar dergisi de kapatıldıktan sonra Boran, dönemin muhalif yayın organları olan “Görüşler” dergisi ile “Tan” gazetesinde yazmaya başlar. Bu süreçte, iktidar kanadının karşısında muhalif rengi iyiden iyiye belirginleşir. 1944 yılından itibaren gelişen bu zorlu süreç, nihayetinde Boran’ın komünizm propagandası yapmak iddiasıyla 1948’de üniversiteden ve devlet memurluğundan kesin ihracına kadar sürecektir (Ertong, 2010: 15). Boran, Görüşler ve Tan’daki yazıları nedeniyle ilk olarak Bakanlık emrine alınmış, Barışseverler Cemiyeti’ndeki faaliyetleri ve tutuklanma süreci nedeniyle ise kesin olarak ihraç olmuştur. Boran’ı kadroya alması nedeniyle, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de, bakanlıkta komünist beslemekle eleştirilecek; daha sonraki süreçte o da koltuğundan olacaktır. Tekeli (2011: 24), Boran’ın da aralarında bulunduğu hocalara yönelik cadı avını ve Boran’ın akademiden koparılma sürecini şu sözleriyle aktarır: *“İstihbarattan gelen bir İçişleri Bakanı olan Şükrü Sökmensüer zamanında, CHP’nin sağ kanadından olan milletvekillerinin aktif katılımıyla, anti-komünizm sloganlarıyla kışkırtılan gençlerin şiddet kullanılarak fakülte yönetimi üzerinde baskı kurmasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.”*

Üniversitede 1945-48 arasında geçen son üç yıllık dönem, Boran’ın kışkırtılmış gruplarca konferanslarının basıldığı, akademik faaliyetlerinin baskılandığı ve çalışma olanaklarının fiilen ortadan kaldırıldığı dönemi kapsar. Örneğin, yaklaşık 1000 kişiden oluşan ve milliyetçi olduğunu iddia eden gruplar, 1947 senesinde fakülteyi basarak rektörü baskı altına almış; okuldaki tüm sol görüşlü hocaların işten atılması taleplerini üniversite rektörüne duyurmuşlardır (Tekeli, 2011: 21). Öğrenciler, bununla da yetinmemişler, dönemin İçişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’na hitaben mektup yazmışlardır. Mektuba imza koyan 67 kişi, üniversite hocalarını *“gençliğe zehirli iğnelerini batıran kimseler”* olarak nitelemişlerdir (Atılğan, 2007a: 82). Boran da bu şiddet atmosferinden nasibini almış, sınav kâğıtlarını kırmızı kalemle okuması, saçlarını kızıla boyaması gibi abesle iştigal gerekçeler ilerideki mahkeme süreçlerinde “kızıl”lığına gerekçe gösterilmiştir. Boran’ın akademisyenlik hayatı, nihayetinde 1948 senesinde geri dönülemeyecek şekilde sonlanmıştır. Boran, üniversitedeki görevine dönmek için daha sonra dava açacak, mahkemeler lehine bir karar vermeyecektir. Bundan sonraki süreç, on yıllık bir suskunluk dönemi olacak, 1960 darbesinden sonra ise ölümüne kadar sürecektir olan siyaset yılları başlayacaktır. DTCF’den arkadaşı olan Niyazi Berkes ve daha birçokları yurt dışına gitmeyi seçecek; ancak Boran’ın Türkiye’nin yapısal sorunlarına ışık tutma ve sorunlarına çözüm bulma ideali onu geri dönüşü olmayan siyaset mecrasına itecektir.

5. İŞÇİ SINIFININ ORGANİK AYDINI: AKTİF SİYASETTE BEHİCE BORAN

Boran’ın aktif siyaset yılları, Gramsci’nin organik aydın kuramından hareket edildiğinde işçi kitlelerinin yanında, onlara yol gösteren, bilinçlendiren; tam olarak bir hegemonya mücadelesi inşa etmeye çalışan bir aydın portresi ortaya koyar. Bu başlıkta, Gramsci’nin kuramsal çerçevesinden hareketle Boran’ın politik mücadelesi ele alınmaktadır.

Behice Boran’ın siyaset sahnesine çıktığı 1960’lı yıllar, Türk siyasal yaşamı içerisinde muhalif örgütlenme olanaklarının oldukça fazla olduğu bir politik çeşitlilik dönemi olarak değerlendirilebilir. 27 Mayıs 1960 darbesi, bu süreci başlatan olaydır. Bu darbe, bir takım sol çevrelerde büyük bir ümitle karşılanmıştır. Bora (2017: 597), bu ümitvar durumu şu sözleriyle betimler: *“27 Mayıs Darbesi, Demokrat Parti iktidarından duyulan her türlü hoşnutsuzluğa çare olacak bir reform çığırını vaat ederken, sosyal adaletçi ümitleri de sulamıştı.”*

1960 darbesinin ardından 1961 anayasasının yürürlüğe girmesi sürecinde, anayasanın getirdiği kolektif özgürlüklerden yararlanan muhalefet için olanaklar çoğalmıştır. Örneğin, 1961 yılında TIP kurulur. Yine, işçi örgütlenmeleri açısından büyük önem taşıyan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), 1967’de kurulur. 1965 yılında ise, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kurulmuştur (Bora, 2017: 598). Öner Buçukcu (2017: 96), 1960’da başlayıp 1971 muhtırasına kadar süregelen bu örgütlenme dönemini şu şekilde ifade eder: *“Türkiye’de toplumsal değişimin hızlandığı, siyasal mücadelelerin sertleştiği ve kitleleştiği bir aralığa işaret eder.”* Siyasi tarihçi Feroz Ahmad ise (2006: 165), 60’ların işçi sınıfı mücadelesi açısından yeni bir döneme işaret ettiğini belirtmektedir. Hatta aktif siyaset yaşamında Boran’ın da içinde olduğu fikir gruplarının temel tartışmalarından olan Türkiye’de burjuvazi ve işçi sınıfının oluşup oluşmadığı çerçevesinden bakıldığında, Ahmad bu dönemde işçi sınıfının temsil edilmeye başlandığını belirterek bu sınıfı şu sözleriyle tarif eder: *“1960’lara gelindiğinde, yeni anayasanın tanıdığı haklar sayesinde sınıf bilincine sahip bir lider kadro önderliğinde rahat hareket edebilen, siyaseten aktif, küçük bir işçi sınıfı vardı”* (Ahmad, 2006: 166). Şüphesiz, bu sınıfın gelişiminde 60’lı yıllarda

yoğun bir şekilde köyden kente göçlerin yaşanmasının da etkisi vardır. Göçler, köylü ve kentli sınıfları etkileyerek toplumun yapısal olarak yeni bir biçim almasında önemli rol oynamıştır (Karpas, 2017: 199).

Bu politik ortam, Boran'ın kayıp ve suskun yıllarını sona erdirecek bir atmosferi barındırmaktadır. Esasen, üniversiteye geri dönme olanaklarının bütünüyle yok olduğu bir dönemden sonra, Boran'ın gündeminde olmayan aktif siyaset alanı düşüncesine yavaş yavaş girmeye başlayacaktır. Boran, aslında örgütlülüğün önemini daha doktora yaptığı yıllarda anlamıştır. Örgütlenmeye verdiği önemi şu sözleriyle açıkça ifade eder: *"Marksizm'i öğrenmeye devam edince anladım ki, bireylerin inandıkları fikirleri yaşamlarına geçirmelerine evet, ama toplumu değiştirmek ve geliştirmek tek başına bireyin yapacağı bir iş değil, örgüt işidir; yani parti işidir."* (Akt. Mumcu, 1993: 11). Buradan yola çıkıldığında, 60'lı yıllar, işte bu parti çatısı altında örgütlenme fikrinin belirmesi için olanak sağlayan bir dönem olmuştur. Bu noktada, çalışmayı düşünmediği bir saha olarak siyaset mecrası, Boran'a sonuna kadar açılacaktır.

5.1. Milletvekili Behice Boran (1961-1970)

Boran'ın kayıp yılları olarak 1950'li yıllar, onun aslında bir parti kurmayı düşündüğü yıllardır. Bu fikri, yakın dostu olan Aybar ile de paylaşmıştır. Ancak TİP, 13 Şubat 1961 tarihinde kurulmuş ve bu partinin kuruluşu Boran ve arkadaşlarının yeni bir parti kurmasını gereksiz kılmıştır (TÜSTAV, 1985: 6). Parti, işçi sınıfının partisi olarak karakterize olmuş; kurucularının çoğunu işçi sınıfından gelen sendika kökenli kişiler oluşturmuştur. TİP'in sendikalı liderleri partinin kuruluş evresinde aydınlara çok mesafeli davranmışlardır. Aybar (Akt. Atılğan, 2007a: 183), bu durumu şu sözleriyle ifade eder: *"Aydınlara karşı adeta alerji duyuyorlardı."* Ancak bu evre kısa sürmüş; sonuç olarak aydınlara partiye girmesi partiye verilecek bir can suyu olarak değerlendirilmiştir. Aydınlara partiye davet edilmesi sonucu, kuruluşun bir sene sonra, 1962'de Mehmet Ali Aybar partinin genel başkanı seçilmiştir (Şener, 2007: 358). Aybar, bu süreçte Boran'ın partiye katılması konusunda ısrarcı olmuştur. Ancak, partinin önemli isimleri Boran'ın üniversite geçmişini, Barışseverler Cemiyeti deneyimini ve daha birçok konuyu dillendirerek, partinin komünizmle ilişkilendirilmesine sebep olacağını iddia etmişler; Boran'ın parti üyeliğine sıcak bakmamışlardır. Ancak, Boran'ın partiye kabulü, o çok korkulan hocalığı ve kuramcılığı sayesinde gerçekleşecektir. O dönemde, "Yön" dergisinde yazan ve "sosyalist devrim" yerine "milli demokratik devrimi" savunan Doğan Avcıoğlu'nu eleştiren bir yazı kaleme alan Boran, bu yazı nedeniyle partiye kabul edilmiştir (Atılğan, 2007a: 188; Bora, 2017: 609). Böylelikle, Boran için TİP'li yıllar başlamıştır. Bundan sonra partinin aydınlara ve işçilerle birlikte oluşturduğu tabana dayanan ve ayakları yere daha sağlam basan bir karakter aldığı görülmektedir. Ahmad (2006: 166), bu süreci şu sözleriyle ifade eder: *"Bu siyasal özgürlük ortamında, işçiler ve solcu aydınlara bir sosyalist partiyi, Türkiye İşçi Partisi'ni kurmak üzere bir araya geldiler ve geçmişte Kemalizm çerçevesinde dönen siyaset hayatı tartışmalarına bir ideolojik alternatif sundular."*

Boran, partiye kabulünden sonra aktif olarak birçok görevde yer almıştır. Bu görevlerin en başında partinin fikir hocalığı gelmektedir. Bir Marksist sosyolog ve kuramcı olarak Boran, partiyi bir okul gibi görmekte, üyelerin ve partinin tabanını oluşturan işçi kitlelerin eğitilmesine büyük önem vermektedir (Atılğan, 2007a: 188). Boran, sosyalist devrim tezi, işçi sınıfının öncülüğü, bilimsel sosyalizm gibi konuları işleyerek partinin *"işçi sınıfının bilimsel sosyalist partisi olma"* çizgisine oturmasında temel katkıyı sağlamıştır. Parti üyelerinden Aydın Engin (Akt. Tekeli, 2011: 30), Boran'ın hocalık misyonunu şu sözleriyle açıklar: *"Ancak ondan sonra biz sosyalizmin fakir fukaraya acımak, adaletsizliğe isyan etmek olmadığını; kapitalizmin ciddi bilimsel eleştirisinden kaynaklanan bir düşünce olduğunu, bir felsefe olduğunu, bir tahlil olduğunu, analiz olduğunu... öğrendik."* Buradan bakıldığında, Boran'ın partideki temel konumunun, partiyi ideolojik bir tutarlılığa kavuşturmak ve tabandaki kişilerde bir bilinçlenme sağlamak olduğu söylenebilir. Onun partideki bu konumu, Gramsci'nin işçi sınıfının organik aydını nitelemesiyle doğrudan örtüşmektedir. Proleter kitleleri bilinçlendiren kişi olarak aydın, Boran'ın kimliğinde vücut bulmaktadır. Bununla birlikte, Boran'ın partideki konumu Lenin'in aydına yüklediği misyon açısından da bir örnek teşkil eder. Lenin'in, devrimci bilincin kitlelerde kendiliğinden oluşmayacağı ve mutlaka dışarıdan aşılması gerektiğini ortaya koyan yaklaşımından yola çıkıldığında, Engin'in sözlerinde ifade edildiği üzere, Boran'ın bu bilinç aşılama görevini yerine getirdiği görülmektedir.

Boran, işçi sınıfının bilimsel sosyalist partisini kurmanın harcını kararken, 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlük ortamından da beslenmiş; parlamenter sistemin olanaklarından yararlanarak işçi sınıfını iktidara taşımanın

mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, TİP'in kuruluşunu Türkiye'nin çok partili bir siyasal yaşama geçişinin başlangıcı olarak görmekte; daha önceki dönemde siyasetin temel aktörleri olan CHP ve DP'nin benzer sınıfsal karakterler taşıdığını belirtmektedir. Boran (Akt. Mumcu, 1993: 21), bu analizini şu şekilde açıklar: *"Batı tipi parlamenter demokrasi, büyük burjuvazi karşısında işçi sınıfının, emekçi kitlelerin politik düzeyde örgütlenebilmesi olgusuna dayanır."* Bora, sistem içinde yer alarak sisteme alternatif üretme idealini TİP'i başarıya götüren en önemli nedenlerden biri olarak ortaya koyar. Kendi ifadesiyle bunu, *"... kanun yolundan iktidara gelme taahhüdü, TİP'in 60'lar solu içindeki mümeyyiz vasıflarından biridir"* cümlesiyle açıklar (Bora, 2017: 616).

1965 seçimleri, hem TİP'in tarihinde hem Türk siyasal hayatında büyük önem taşımaktadır. Seçimlerde 15 milletvekili ile parlamentoya giren TİP, Türkiye'nin muhalefet sahnesine büyük bir etki doğurmak üzere çıkacaktır (Börklüoğlu, 2019: 104). Behice Boran, Mehmet Ali Aybar, Çetin Altan, Sadun Aren, Rıza Kuas, Tarık Ziya Ekinci gibi etkili isimler, meclis kürsülerinden çok radikal söylemlerle seslerini yükselteceklerdir. Boran, bu meclis günlerini şu şekilde aktarıyor: *"Düşman gelmiş gibi bakıyorlardı, bizi parçalayacaklar diye korkardık, o yüzden hep birlikte gezerdik"* (Akt. Sinogöz, 2016). Partinin radikal söylemleri, özellikle Türkiye'nin dış politikası hususunda netlik kazanmıştır. TİP, ABD yanlısı bir dış politikanın karşısında tavır almıştır. Boran, bu konuda en net ve sert söylemi oluşturanların başında gelmektedir. İşgal yıllarını kendi çocukluğunda bizzat deneyimleyen Boran, milli bağımsızlık bilincini daha bu yıllarda geliştirmeye başlamıştır (Varel, 2017: 407). Bu kuşaktan gelen bir TİP'li olarak, ABD güdümünde ve dışa bağımlı siyasete muhalefet etmiş; partinin dış politika sözcüsü olarak büyük bir karşı çıkış göstermiştir. 1965-1969 yılları arasında tam 57 kere meclis kürsüsünde söz alan Boran, TİP'in bu dönemde sergilediği muhalefeti adeta ikinci bir "Kurtuluş Savaşı" olarak görmüştür (Tekeli, 2011: 31).

TİP, 1965'teki seçim başarısına rağmen, 60'lı yılların ortalarından itibaren farklı fikir ayrılıklarına sivrülür. O dönem, Türkiye'nin hangi yoldan kalkınabileceği sorusuna farklı yanıtlar aranmaya başlanmıştır. Boran ile Aybar'ın farklı görüşlerin başını çektiği görülür. 1962 senesinde, "Yön" çevresi ile anlaşmazlığa düşen Boran, sosyalist devrim tezini savunarak partinin bilimsel sosyalist niteliğinden taviz verilmemesi için mücadele eder. İçlerinde Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Sosyal, İlhan Selçuk gibi isimleri barındıran ve Yön Dergisi'nde fikirlerini savunan sol çevre, MDD tezini savunmakta ve Türkiye'nin kurtuluşunu aydın-bürokrat-asker tabakaların öncülüğünü yaptığı milli bir devrimde görmekte idiler (Varel, 2017: 414). Buna göre, devrimin öncüsünün proleterya olacağı son derece tartışmalı idi. Yön çevresi, yarı proleterler, yoksul köylüler, küçük burjuvazi ve aydınlar gibi grupların devrimde müttefik olarak çok önemli bir rol alacağını vurguladılar (Şener, 2017: 386). Bu tezin temel dayanak noktalarından birisi ise, Türkiye'de Batı tipi bir kapitalizmin dolayısıyla gelişkin bir burjuvazinin olmadığı idi. Haliyle bir işçi sınıfı da gelişmemişti. Türkiye, emperyalist sistem içerisinde sömürülmekteydi. Bunun için yapılması gereken, ilk aşamada milli demokratik bir kurtuluş savaşı vermek ve emperyalizm ile mücadele etmektir (Şener, 2017: 388). Bu özgücü tezlere karşı Boran, Türkiye için kalkınma yolunun ancak sosyalist bir devrimle gerçekleştirilebileceğini hararetle savundu. Boran, Yön Dergisi'nde Cahit Tanyol'un Türkiye'de burjuvazi olmadığı yönündeki saptamalardan oluşan yazısına, 1962 senesinde bir yazı kaleme alarak cevap vermiştir. Boran (1962: 8), bu tezi kendi ifadesiyle şu sözleriyle çürütür: *"Batıdaki gibi bir burjuva sınıfı yoktur ama Batı anlamında bir burjuvazi vardır ve gelişmektedir demek daha doğru olur."* Yani Boran, Türkiye'deki burjuvaziyi Türkiye çapında gelişkin bir burjuvazi olarak nitelermekte; bu burjuvazi karşısında da bununla mücadele edecek nitelikte bir işçi sınıfının var olduğunu belirtmektedir. Boran, buradan hareketle teorik yaklaşımını Osmanlı'ya kadar götürür. Buna göre, Osmanlı merkezi bir feodalitedir. Cumhuriyete geçişle birlikte ise, cılız sayılabilecek bir kapitalistleşme süreci yaşanmış ve buna uygun bir burjuvazi oluşmaya başlamıştır (Sargın, 2010: 466). Ancak bu burjuvazi, Yön tezlerinin iddia ettiği gibi milli bir nitelik taşımamaktadır. Aksine, emperyalist sömürüye aracılık eden, komprador bir konumdadır ve böyle bir burjuvazi devrim mücadelesinde bir müttefik olamaz (Sargın, 2010: 466).

Boran, Yön çevresi tezlerinin aksine Türkiye'de işçi sınıfının öncülüğünde bir sosyalist devrimin gerçekleştirilebileceğine inanmaktaydı. Avcıoğlu'nun, önce milli bir demokratik devrim gerektiğini belirten saptamalarına şiddetle karşı çıkan Boran, devrimin niteliğini kendi ifadeleriyle şöyle karakterize eder: *"Günümüzde sosyalist hareketle bütünleşmeyen ve işçi sınıfının öncülüğünde yürümeyen bağımsızlık ve demokrasi mücadelelerinin sağlam ve kalıcı sonuçlara evrilmesi mümkün değildir"* (TÜSTAV, 1985: 14). Görüldüğü gibi, Boran, anti-emperyalist ve demokratik bir mücadelenin sosyalizm mücadelesi ile birlikte yürümesi gerektiğini saptıyor, işçi sınıfının öncülüğünü tartışmasız olarak kabul ediyordu. Zaten yön tezlerinin de işçi sınıfının öncülüğünü yadsıyarak temellendiğini saptıyordu. Bu saptamayı şu sözleriyle temellendirmiştir: *"Buna göre, Türkiye'de bir*

burjuvazi ve mülkiyet sınıfı olmadığını söylemek işçi sınıfını da yadsımak olacaktır. İşçi sınıfı olmadan da işçi sınıfı ideolojisi ve sosyalizm söz konusu olamaz” (Sargın, 2010: 467).

Boran'ın “sosyalist devrim tezi”¹, onun siyaset bilimine en özgün katkılarından birini oluşturmakta, kuramcı kimliğini öne çıkarmaktadır (Atılğan, 2017: 446). 1968 yılında kaleme aldığı, “Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları” eserinde Boran, Türkiye'nin tarihsel koşullarını, hangi kalkınma yolunun doğru olduğunu ve MDD tezlerinin neden başarısızlığa mahkûm olduğunu uzunca tartışmaktadır. Bu eser, Boran'ın kuram ve pratik siyaset gibi farklı iki alanda ne kadar başarılı olduğunu kanıtlar niteliktedir; zira bu eseri siyaset sahnesinde iken kaleme almıştır. Boran bu eserde, işçi sınıfının öncülüğünü bir ayrıcalık ve ya da gereklilik değil tarihsel bir zorunluluk olarak ele almakta; Türkiye için sosyalizmden başka bir yol olmadığını açıkça ortaya koymaktadır (Boran, 1970: 188). Boran'ın sosyalist stratejisi, “Türkiye'nin şartlarına uygun ve özgü, ama bilimsel sosyalizmin temelinden ayrılmayan” bir yol olarak düşünülmüştür (Alpman ve Erbaş, 2018: 120). Buradan hareketle Boran, Türkiye'nin sosyalizme geçebilme olanaklarını tartışır. Buna göre, bu geçişi sağlayacak iki yol vardı: devrim ya da seçimler. Bu bağlamda Boran, Türkiye'de 1961 anayasasının seçimler yoluyla iktidara gelmeye olanak sağladığını belirterek TİP'in tarihsel görevinin bu geçişi sağlamak olduğunu ortaya koyar (Boran, 1970: 269). Atılğan (2017: 452), Boran'ın sosyalist devrim kuramının önemini, “Türkiye'nin kendine özgü özelliklerini önemseyen ama özgücü olmayan, tezlerini tarihin maddeci yasalarının diliyle tartışan ama şabloncu olmayan bir Marksist aydının çözümlemeleriydi ve onu Türkiye'de 20. yüzyılın en önemli Marksist kuramcılarında biri haline getiren şey, işte bu konumuydu” sözleriyle açıklar.

MDD tezi ve sosyalist devrim tezinin çatışması, TİP içerisinde de tartışmalı hale gelmiş ve partiyi yıpratana ana meselelerden biri olmuştur. 1966 senesinde Malatya'da yapılan TİP'in II. Büyük Kongresi, bu ayrışmayı ve partide başı çeken hizipleri daha net hale getirmiştir. MDD ve Sosyalist Devrim tezleri bu kongrede partinin ana paradigması haline gelmek için adeta yarışırlar. Kongre'de, Boran'ın yaptığı etkili konuşma, MDD'ci muhalif görüşün partiyi ele geçirmesini engeller ve büyük etki doğurur. Boran, bu konuşmada bir kere daha hatipliğini ve hocalığını gözler önüne sermiştir. Öyle ki, bu kongreden sonra Yön dergisinde yayımlanan yazıda, Boran, “gladyatör” başlığıyla servis edilmiştir (Mumcu, 1993: 24). Ancak Boran, kendi tabiriyle sadece “dümeni doğru tutmaya” çalışmakta idi. Hayatı hakkında hazırlanan belgeselde katılımcılar, 1966 senesindeki konuşması ve partide ağırlığı ele alması ile ilgili şu sözleri söylerler: “Partideki konuşmalarında, hitabetlerinde öğretmen kimliğini öne çıkararak konuşması, onu hayranlıkla takip edilen bir insana dönüştürmüştür” (Sinegöz, 2016).

1966 yılındaki ayrışma süreci, 1968 yılına gelindiğinde tabiri caizse bir parçalanmaya dönüşmüştür. 1968 yılının partideki geri dönüşüme dağılma sürecini başlatması iki olayla ilgilidir. Birincisi, Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesi, ikincisi de yine aynı yıl yaşanan öğrenci olaylarıdır. Çekoslovakya olayında Aybar'ın işgali bir basın bülteniyle kınaması aslında beklenen bir davranıştır. Boran da bu işgali doğru bulmamaktadır. Ancak, Aybar'ın bu süreçten sonra her fırsatta Sovyet sosyalizmini eleştirmesi Boran'la arasındaki ipleri gerer (Tekeli, 2011: 32). İkinci olarak, 1968'de gelişen öğrenci ve gençlik hareketlerinde MDD tezleri gençler üzerinde çok etkili olmuştur. Aybar, bu süreçten de etkilenmiş ve Boran'la arasında fikirselsel ve kuramsal bir savrulma yaşanmıştır. Öyle ki Boran, Aybar'ın Marksizm'den uzaklaştığı kanısına varır (Tekeli, 2011: 33). Bu fikirselsel kopuşla birlikte, Boran ve Aybar parti politikaları konusunda da anlaşmazlık yaşamaya başlarlar. 1969 seçimlerine giderken, TİP'i “başta güreşen parti” haline getirmek ve oyları arttırmak isteyen Aybar, işçilerden çok köylülere seslenmeye başlamış; seçim propagandalarında “sömürü” yerine “horlanma” kavramını bir söylem haline getirmiştir (Şener, 2007: 361). Bunun üzerine bir de “güleryüzlü sosyalizm” kavramını kullanması, bilimsel sosyalizme bağlı Boran'da geri dönüşü olmayan bir kırılma yaratır. Boran'a göre, Aybar meselelere sınıfsal olmaktan uzak bir popülist/pragmatist bakış getirmekte idi. Aybar ise, Boran'ın liderlik ettiği grubun fazlasıyla şabloncu ve dogmatik olduğunu ileri sürmekteydi (Varel, 2017: 426).

Neticede bu atmosferde girilen 1969 seçimleri, TİP için büyük bir hezimet olmuştur. 1965 seçimlerinde kullanılan milli bakiye sisteminden vazgeçilmesinin de etkisiyle TİP, sadece iki milletvekilini meclise sokabilmiştir

1 Sosyalist devrim tezi, Boran'ın kuramsal alana yaptığı en zengin katkı olmakla birlikte, özellikle ikinci TİP'in bir başarısızlığa dönüşmesi açısından aktif siyasete olumsuz bir yansıması olmuştur. Bu tezi hararetle savunmak, Boran'ın önce milli demokratik devrimi destekleyen ve parti tabanını oluşturan gençlerle mesafelenmesine neden olmuş, daha sonra Başkan Aybar ile arası bir daha asla yan yana gelmeyecek şekilde bozulmuştur. Bu tezin kuvvetli bir savunusunu yapması üzerine 4. Kongre'de parti kadrolarını kendine bağlaması, güçlü kuramcı kimliği açısından ilk evrede bir başarı olarak görülmüş; Boran'ı genel başkanlığa taşımıştır. Ancak, ikinci TİP'in Türk siyasal yaşamında önemli bir etkisi bulunmaması uzun vadede bir başarısızlık olarak değerlendirilmektedir.

(Ahmad, 2016: 174). Tekeli (2011: 45), bu durumu şu sözleriyle yorumlar: “Kuramsal tutarlılığın, ideolojik partilerin içindeki çatışmalarda bir güç sağlamasına karşın, seçimlerde oy sağlamakta başarıya yardımcı olmadığı görülmektedir.” Tekeli’nin (2011: 45) “Boran pürizmi” olarak ifade ettiği kuramsal tutarlılık, son tahlilde partiye seçimlerde kazanç sağlamamış; ancak işçi kitlelerinin eğitime yönelik bilimsel sosyalist bir parti olma misyonuna ulaşmasına katkıda bulunmuştur. Bu yolda, 1969 yılında Boran, Nihat Sargın ve Sadun Aren öncülüğünde “Emek Dergisi” çıkarılmıştır. Ekim 1970’te toplanan TİP’in IV. Kongresi’nde ise, Emek grubu partiye tamamen egemen olmuştur. Bu kongrede, Behice Boran parti genel başkanlığına getirilmiştir. Emek grubu, partinin hedefini “*bilinçli bir öncü kadro yetiştirmeyi hedefleyen bilimsel sosyalist bir parti olmak*” şeklinde açıklamıştır (Bora, 2017: 621; Varel, 2017: 430). Boran, partinin yönelmesi gereken ana hedefleri, “sağlam örgütlenme”, “eylem içinde eğitim” ve “eyleme dönük teorik eğitim” olarak ortaya koyar (Atılğan, 2007a: 205). Boran, Türkiye 12 Mart Muhtırasına savrulurken, ilk günkü heyecanla partiyi yeniden toparlamak için mücadele etmekteydi. Sonuçta artık 60 yaşında olan Boran, ülkede bir siyasi partinin ilk kadın genel başkanı olarak tarihe kayıtlanacaktı.

5.2. Parti Genel Başkanı Behice Boran (1970-1980)

TİP’in 69 seçimlerindeki başarısızlığı², solun meclisteki temsiliyetini sonlandırdı. Her ne kadar Boran (TÜSTAV, 1985: 37), “*TİP’in varlığı, CHP’yi demokratik çizgiye çekecek güçtür*” ifadesinde, CHP’nin de TİP çizgisine oturacağını umsa da, TİP’in 69 sonrası gerileyişi, sol hareketin parlamentodan sokağa taşmasına neden olacaktır. Tam da bu atmosferde işçilerin, birçok farklı kentte gösteriler düzenlenmesi, sağ iktidarı daha da eleştirel ve şüpheci hale getirir. Bu süreçte yaşanan ve Türkiye siyasi tarihine “15/16 Haziran Olayları” olarak geçen; sol kesimlerin direniş olarak adlandırdığı kitlesel protesto gösterileri, sağcıların “*devrimin kostümlü provası*” nitelenmesine maruz kalmıştır (Ahmad, 2006: 175).

Bu atmosferde, 12 Mart 1971 Muhtırası yapıldı. Muhtıraya yönelik olarak, Doğan Avcıoğlu çevresinin ordu-bürokrasi-öğrenci işbirliğinde bir darbe beklentisi vardı. MDD’ci bu kesim, ordunun ilerici bir müdahale ile tıpkı 27 Mayıs’taki gibi yönetime el koymasını umuyordu. Ancak TİP çevresi ve Boran, ordu eliyle gelecek bir demokratikleşmeye kesinlikle inanmıyor, böyle bir darbeyi desteklemiyordu. TİP, böyle bir devrimin sözde bir devrim olacağını belirtmekteydi. Çünkü Boran’ın başını çektiği sosyalist devrimi destekleyen Emek grubu, ara tabakalarla gerçekleşecek bir devrimin sınıfsal ilişkileri değiştirmeyeceğini ve iktidarın yapısında köklü bir değişiklik yapamayacağını düşünmekteydi (Mumcu, 1993: 32). Boran (Akt. Mumcu, 1993: 33), 12 Mart öncesi ülkedeki iklimi ve darbeye ilişkin görüşünü şu şekilde dillendirmekteydi: “*12 Mart öncesinde, ordu içinde sosyalizme yol açacak devrimci bir girişime kalkışacak kadrolar olduğu kanısında değildik.*”

TİP, ordunun siyasete müdahalesini desteklememesine rağmen, bu süreçten ağır bir darbe almıştır. Boran, 26 Mayıs 1971’de tutuklanır; 20 Temmuz 1971’de TİP kapatılır. Boran ve 12 TİP’li arkadaşı, 15 sene mahkûmiyet cezası alırlar (Tekeli, 2011: 34). Boran için yeniden cezaevi yolu açılmıştır. Bu yıllarda, cezaevini bir okul olarak gören ve mahkûmlarda büyük bir saygınlık uyandıran Boran, kendisini maneviyat olarak yüksek tutmayı başarabilmiştir. Dışarıda kendisini oportünist ve revizyonist olmakla eleştiren politik militanlar, cezaevinde tanıştıkları Boran’ın kişiliğine ve dik duruşuna hayran olurlar. Boran’ın, tutukluluk yıllarında yaşadığı en ilginç anı ise mahkemeye çıkarılacağı gün yaşanır. Kendisini mahkemeye götürecek olan askeri araca bineceği sıra, görevli subayın kendisine söylediği şu sözler yaşamı boyunca zihninden çıkmayacaktır: “*Bir gün sizi iktidara böyle alacağız, saygılar hocam*” (Atılğan, 2007a: 221). Bu mahkûmiyet, 1974 affına kadar sürecek, Boran ve TİP’in yöneticileri afla serbest kalacaklardır. Elbette, özgürlüklerine kavuşan TİP’lilerin ilk işi partiyi tekrar yapılandırmak olacaktır. Boran başkanlığında, 1 Mayıs 1975’te ikinci TİP kurulumu (Varel, 2017: 432). Elbette, Boran’ı tekrar partinin başına geçmeye ikna etmek hiç kolay olmamıştır. Yakın arkadaşı Sargın’a, “*benim çektiğim yeter*” diyecek, tekrar bir örgütlenme sürecine temkinli yaklaşacaktır. Ancak, tarihin önüne çıkardığı hiçbir vazifeden kaçmayan Boran, “*işçi sınıfının bilimsel sosyalist partisi kurulacaktır*”³ ben varım diyecek, kendisini tekrar aktif siyaset sahnesinde bulacaktır (Tekeli, 2011: 35).

2 1969 seçimleri ve sonrası, Boran’ın kuramcı-akademisyen ve siyasetçi olarak sergilediği tutarlı bütünlük açısından, bir başarısızlık evresine işaret etmektedir. Sosyolog olarak yaptığı araştırmalar, milletvekili olarak sergilediği tutarlı muhalefet çizgisi ve partinin hocası olma vasfı, partinin genel başkanı olduktan sonraki süreçte bir düşüşe dönüşmekte; Boran, TİP’i kitlelerin modern prensi yapmada yetersiz kalmaktadır.

3 Boran’ın Marksizme bir bütün olarak bağlılığı, kuramdaki başarısının aktif siyaset sahnesinde bir başarısızlığa dönüşmesinin nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Tekeli’nin “Boran pürizmi” olarak adlandırdığı bu tavır, Ortodoks Marksizm’in bir neferi olarak Boran’ı aktif siyasete atıldığı ilk yıllarda, parti eğitimini vasfıyla yüceltmış; ancak pratik ve seçim odaklı siyaset açısından uzun dönemde aktif bir düşüşe neden olmuştur.

İkinci TİP, birincisine göre gerek parti programı gerek üye profili açısından çok daha homojen bir yapılanmaya sahipti. Boran, Türkiye'ye özgü sosyalizm tartışmalarında açıkça bilimsel sosyalizmden yana saf tutmuş, özgücü tezleri eleştirmiştir. Bu nedenle, partinin özgünlük ve evrenselliği birbirinden dışlamayan bir sosyalizm doğrultusunda örgütlenmesine büyük önem vermiştir (Mumcu, 1993: 42). Boran'ın bilimsel sosyalist ilkeleri doğrultusunda yapılanan TİP, ideolojik olarak daha tutarlı olmakla birlikte, siyasi etki açısından birinci TİP'in çok gerisinde kalmıştır (Varel, 2017: 433). Elbette bunda, ülkenin şiddet atmosferine sürüklenmesinin, mecliste temsiliyet bulamayan solun sokağa taşmasının ve silahlı mücadeleden yana olan birçok fraksiyonun etkisinin olduğu söylenmelidir. Silier (2007: 435), Boran'ın tutarlı kuramcı kimliğinin hakkını teslim etmekle birlikte, ikinci TİP'in Türkiye'nin politik gündemini iyi okuyamadığını ve sağ koalisyona hükümetlerine yeterli düzeyde eleştiri getiremediğini şu sözleriyle ifade eder: "1975'te TİP'i kuran kadrolar, dikkatlerini genel olarak dünya ve Türkiye politikasının acil istemlerine yoğunlaştıramadılar... Solun bütününe hatta burjuvazinin faşist bir yönetimden yana olmayan görece liberal kesimlerine açık politikalar, teorik-ideolojik açılımlar geliştiremediler."⁴

Oysa Boran, genel başkan olarak sık sık meydanlarda yer alıyor, verdiği demeçlerde kitlelerin eylem birliğinin öneminden bahsediyordu. Bu bağlamda, sendikalaşmayı demokratikleşme yolunda önemli bir merhale olarak yorumluyor; demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin birbirinden ayrılmazlığı üzerine konuşmalar yapıyordu. Konuşmalarında, dönemin sağ koalisyona Milliyetçi Cephe hükümetinin faaliyetlerini faşizm eleştirisi bağlamında değerlendiriyordu (TÜSTAV, 1985: 15-16). Öte yandan, 1977 senesine gelindiğinde, ülkedeki faşizm rüzgârı daha sert esmeye başlamıştı. 1 Mayıs 1977 senesinde, Taksim Meydanı'nda işçi bayramını kutlamak isteyen işçilere yönelik gerçekleştirilen kanlı provokasyon sonucunda, 34 kişi öldürüldü, onlarca kişi yaralandı. Nail Güreli (2006: 9), bu olayı "derin devletin el koyduğu" bir olay olarak niteler. Cumhuriyet tarihinde görülen en kanlı olaylardan biri olan Kanlı 1 Mayıs, sola indirilen en öldürücü darbelerden yalnızca biri idi. Bu olay, sol cemahtaki büyük bir etki yarattı. Boran, 1977 olaylarından sonra Taksim Meydanı'nın işçi gösterilerine kapatılması üzerine, 1 Mayıs 1979 tarihinde sokağa çıktı. Boran, bu kararı bir mesajla halka şu şekilde ilettiler: "Hükümetin, sıkıyönetim araçlarıyla yürüttüğü anti demokratik baskı politikasını, uyanık bekçiliğine anayasasının emanet edildiği yurttaşlardan biri olarak, protesto ediyorum. Bu protestomu dile getirmek için 1 Mayıs 1979 günü sokağa çıkıyorum" (TÜSTAV, 1985: 53). Boran, 1979'da gösteriler sırasında polis dipçisi ile yaralandığında, 69 yaşındaydı. Daha sonra, İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'nde hâkimin karşısına çıkacak ve hâkim Merter'den Taksim'e nasıl gidecektiniz diye sorduğunda, "dinlene dinlene" diye yanıt verecektir.

1977 senesi, TİP açısından pragmatik bir önem de taşımaktaydı. Parti, 1965 ve 1969 genel seçimlerinden sonra ilk defa 1977 genel seçimlerine girdi. Parti bu seçimlere, "sosyalizmin bayrağını meclise dikeceğiz" iddiasıyla girmiş ancak sonuç büyük bir hezimet olmuştur (Tekeli, 2011: 12). Bu seçimlerde %0.13 oy alan parti, bu süreçten sonra TKP ile yakınlaşmaya başlamıştır (Bora, 2017: 622). Bu süreç sonucunda, 1987 yılında Boran'ın yoğun çabalarıyla iki partinin programı da revize edilerek; ortak bir olan parti, Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) ismiyle kurulur. Ancak, Boran'ın 1987 yılındaki vefatı parti liderliği konusunda sıkıntılara yol açar. TBKP, fiiliyatta hiçbir şekilde varlık gösterememiştir (Silier, 2007: 474).

Boran'ı 1977 seçimleri yenilgisinden sonra en fazla üzen olay, 1978 senesinde Ankara'nın Bahçelievler semtinde altı TİP'li üniversite öğrencisinin katledilmesi olur. Bu olay, partinin üzerine biraz daha ümitsizlik tohumları eker. Boran (1985: 55), bu gençlerin ölümü üzerine şu sözleri söylemiştir: "Yaşamlarının amacının ne olduğunu, ne için dövüştüklerini, bir gün öleceklerse eğer ne için öleceklerini biliyorlardı." Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin iktidarda olduğu 1977-1980 arası dönem, sol siyasetin legal zeminini zora sokmaktaydı. Komünistlerin günah keçisine dönüştürüldüğü bu dönemde, meşru siyaset çerçevesinde kalmak ve şiddeti dışlamak olanaksız hale gelmekteydi. Boran (1985: 55), 1979 senesinde halka hitaben yaptığı bir konuşmada, bu duruma şu sözlerle isyan eder: "Ülkeyi bu duruma komünistler mi getirdi kardeşlerim? Ülkeyi bu duruma getirenler yıllardır bu ülkeyi yönetenlerdir. Komünizm düşmanlığında birbirleriyle yarışanlardır." Ülkede bu şiddet atmosferi derinleşirken,

⁴ Orhan Silier'in çalışması, Boran'ın aydın yaşamındaki en zayıf dönemi oluşturan "Genel Başkanlık" evresinin işlevsel olmayan parti politikaları açısından zengin bir anlatı niteliğindedir. Ülkenin genel durumu ve 70'lerin şiddet atmosferinin belli bir katkısı olmakla birlikte, bu çalışmada Boran başkanlığında kurulan ikinci TİP'in ülke gündemini analiz etmekten uzak oluşu ve pragmatist bir siyaseti uygulamaya koyamayışı ayrıntılı şekilde değerlendirilmektedir. Öte yandan tarafımdan yazılan bu çalışmada, Boran'ın hayatı, aydın kuramları açısından bir büyük anlatı haline getirilmekte, bu nedenle Boran'ın başarılı akademisyenlik yılları ve aktif siyasette etkin olduğu yıllar çalışmada esas alınmaktadır. İkinci TİP hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Silier, O. (2007). "TİP'in İkinci Dönemi", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8 Sol, (Ed: Murat Gültekin-gil), s. 432-436, İletişim Yayınları, İstanbul; Atılgan, G. (2007a). Behice Boran. Siyasal ve Entelektüel Bir Biyografi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

darbelerle sarsılmaya alışkın siyasi yaşam, 12 Eylül 1980 tarihinde bir darbe ile daha sarsılmıştır. Bu süreç, tarihin tekrar tekerrür ettiği, TİP'in yine bir darbe ile siyasi faaliyetinin sonlandırıldığı bir süreçtir. Boran, ivedi olarak Merkez Yürütme Kurulu'nu toplamış ve bir yol haritası çizmek istemiştir. Bu toplantıda, tekrar tutuklanmaması için Boran'ın yurt dışına çıkarılmasına karar verilir ve kırmızı pasaport sahibi olduğundan bir zorlanma olmaksızın yurt dışına gider (Tekeli, 2011: 36). Bu süreç, ömrünün son evresi olan sürgün dönemini başlatır. Boran, hayatının en zor evresi olarak değerlendirdiği bu dönemi anlatırken Mumcu'ya içinde bulunduğu ümitsizliği şu şekilde resmeder: *"İstanbul'u öylesine özleyorum ki; ama biliyorum ömrüm yetmeyecek Türkiye'ye dönmeye"* (Akt. Mumcu, 1993: 59).

6. SONUÇ: "TEK BAŞINA BİR KORO"

Başlıkta yer aldığı üzere, 2006 yılında Sinegöz Film Atölyesi tarafından çekilen belgesel çalışmasında, yoldaşlarından Sıdika Su (2006), Boran'ı şu sözlerle niteler: *"O tek başına bir koroydu."* Atılğan (2007a: 10) ise, Boran'ı *"siyasal cesareti bilimsel yaratıcılıkla birleştiren kişi"* olarak tarif eder. Partili arkadaşlarından Çetin Altan (Gün Dergisi, 1987: 23) ise Boran'ı şu sözlerle tasvir etmiştir: *"Türkiye'nin 20. Yüzyılla bir türlü bütünleşmemiş koşulları içinde yaşamını feda edercesine görüşlerini savunmakta direnmiş ve erkek olmakla övünen bir toplumdan çağdaş ilericiliğin bir kadın kahramanı olarak ortaya çıkmıştır."* Mumcu'ya göre ise (1993: 3), Boran'ın hayatı *"bir uzun yürüyüş"* tü.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan sorunsal açısından, bu tanımların ortak noktalarına bakıldığında, her şeyden önce Boran'ın Türkiye'nin 20. yüzyılda yetiştirdiği en önemli aydınlardan biri olduğu söylenmelidir. Boran'ın yaşam öyküsü, aydın kimliğinde var olan tüm zorlu süreçlerin ama aydınlık sonuçların kesiştiği bir örnek teşkil etmektedir. Her aydının yaşamında olabileceği gibi Boran'ın kişisel yaşamında da inişli çıkışlı zamanlar olmuştur. Özellikle II. TİP'in kuruluşu sonrası ülkenin genel durumu da düşünüldüğünde içinde bulunduğu açmazlar oldukça fazladır. Ancak, Boran bir başarısızlık olarak değerlendirilen TİP'in yeniden kuruluş sürecinde kuramsal tutarlığına ve aydın duruşuna halel getirmeyecek bir konumda yer almış, partiyi oportünist ve oy avcısı görüşlere terk etmemiştir. Onun yaşamı, çalışmanın başlığında da ifade edildiği üzere kuram ve eylemin birlikte bütünlük oluşturduğu bir büyük anlatıdır. Foucault'un (Akt. Topçuoğlu, 2006: 227), *"...sadece eylem var; kuramın eylemi ve bu ilişkide eylem pratiği var"* ifadesi, Boran'ın yaşamını bir bütün olarak özetlemektedir. Boran, başarı ve başarısızlıklarıyla birlikte değerlendirildiğinde, düşündüğünü uygulamaya koymuş; fikirleri ile eyleme döktükleri arasında bir uyum tesis etmiştir.

Türkiye'de adını birçok ilkle duyurmuş bir aydın olarak Boran, Gramsci'nin organik aydın kuramı ile uyumlu bir siyasi profil çizmektedir. Gramsci, modern prens olarak nitelediği devrimci partide aydınlardan görev almasını istemiş; onları adeta bir savaşçı olarak resmetmiştir. Boran'ın TİP'teki kuramcı rolü, Gramsci'nin yaklaşımında organik aydının devrimci partide yer aldığı konumu örneklemektedir. İlk olarak, Boran, partide kuramcı ve akademisyen kimliği ile öne çıkan bir hocadır. Partililerin onun hocalığına duyduğu saygı, konuşmalarını bir ders dinler gibi dinlemeleri, kendisinin de bu konuşmaları ders titizliğinde sunması, partiyi işçi kitlelerini bilinçlendirmede önemli bir araç olarak değerlendirdiğini kanıtlamaktadır. Bununla birlikte, Boran'ın partinin en önemli görevi olarak gördüğü kitleleri eğitime işlevi, organik aydının en önemli vazifesi olarak görülebilir.

Diğer yandan, Boran'ın kuramcı kimliği, Foucault tarafından ele alınan uzmanlık meselesi açısından açıklayıcıdır. Boran, sosyoloji alanında uzman bir isimdir. Bu uzmanlığını da, sadece üniversite binasında değil; halkın arasında, kitlelerin yanında yer alarak hayata geçirmiştir. Boran, sosyolog ve akademisyen kimliğini aktif siyaset sahasına taşımış, iki konumu arasında bir karşıtlık oluşturmamış; bu iki yön onun kişiliğinin birbirinden ayrılmaz taraflarını oluşturmuştur. Dolayısıyla uzman olarak bildiklerini kitlelerin yanında onları aydınlatmak için kullanmıştır. Bunu hiçbir darbeyi devrim olarak değerlendirmemesinde ve devrimci mücadelenin halk demokrasisini tesis edeceğine duyduğu inançta net olarak görmekteyiz. Gerek halk sosyoloğu gerek TİP milletvekili ve Genel Başkanı olarak hiçbir zaman halkın yanında olmaktan çekinmemiş, bunun doğrudan bir sonucu olarak da her zaman iktidara muhalif bir konumda yer almıştır. Bu bağlamda da, spesifik ve organik aydınlığı kendi aydın profiline bir bütünlük kazandırmıştır. Son tahlilde, Boran'ın yaşamı, ürettiği teorik bilgi ve filli olarak sergilediği eylemler birlikte değerlendirildiğinde organik aydın ve spesifik aydın kuramını son derece açıklayıcı kılmaktadır. Muhalefeti çağdaş demokratik mücadelenin bir parçası olarak görmesi, sosyalizmin işçi kitlelerinin devrimci mücadelesinin

sonucunda geleceğine duyduğu yoğun inanç ve ilkesel mücadeleciliğini kişiliğinin yılmaz bir yanı olarak inşa etmesi onun aydın portresinin yansımalarıdır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çev: S. C. Karadeli), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Alpman, P. ve Erbaş, H. (2018). "Behice Boran: Gelişme Sorunsalı Bağlamında Sosyalist Paradigmanın Sosyolojik Temsili", *Türkiye'de Gelişme/Kalkınma Yazınından Bir Seçki*, (Ed: Hayriye Erbaş), s. 90-128, Palme Yayınları, Ankara.
- Ataay, F. ve Kalfa, C. (2008). "Modern Prens'ten Post Modern Prens'e: Gramsci'nin Siyasi Parti Kuramı Üzerine", *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15, 26-49.
- Atılğan, G. (2007a). *Behice Boran. Siyasal ve Entelektüel Bir Biyografi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atılğan, G. (2007b). "Behice Boran", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8- Sol*, (Ed: Murat Gültekingil), s. 436-477, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atılğan, G. (2017). "Behice Boran: Hayat Hikâyesi ve Siyasi Fikirlerinden Çizgiler", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, (Ed: Mete Kaan Kaynar), s.441-453, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aydın kelimesi, <https://sozluk.gov.tr/>, (12.11.2019).
- Bağla, L. (1977). "Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu", *Birikim*, 97(1), 84-92.
- Bodin, L. (2000). *Aydınlar*, (Çev: Mehmet Dünder), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar. Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Boran, B. (1943). "Hangi Manada Milli İlim", *Adımlar*, 5, 145-148.
- Boran, B. (1962). "Türkiye'de Burjuvazi Yok mu?", *Yön Dergisi*, 39, 8-9.
- Boran, B. (1970). *Türkiye ve Sosyalizmin Sorunları*, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Boran, B. (1999). "İlim ve Cemiyet", *60 Yıllık Gelenek, DTCF'de Uygulamalı Sosyoloji 1939-1999*, (Ed: Aytül Kasapoğlu), Ümit Ofset ve Yayınları, Ankara.
- Börklüoğlu, L. (2019). *Tanzimat'tan Günümüze Türk Siyasal Hayatı*, Dora Yayınevi, Bursa.
- Buçukcu, Ö. (2017). "Türkiye'de 1960'lı Yıllar ve Sosyalist Sol", *Kuruluş Yıllarından 12 Eylül'e Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasal Hayatı*, (Ed: Öner Buçukcu), s. 95-141, Bibliyotek Yayınları, Ankara.
- Çağan, K. (2003). "Entelektüel İmgesi Üzerine", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 161-170.
- Durdu, Z. (2017). "1940'lı Yıllar Türkiye'sinde Behice Boran'ın Sosyoloji Anlayışında Toplumsal Yapı ve Değişme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5: 165-176.
- Erbaş, H. (2015). "Türkiye'de Bedeller Ödemiş Bir Sosyolojik Düşünce Ustası: Sosyolog Behice Boran", *Mülkiye Dergisi*, 39(3), 5-57.
- Ertong, G. (2010). "100. Doğum gününde 'Halk Sosyoloğu' Behice Boran", *Yurt ve Dünya Dergisi*, 1, 11-21.
- Foucault, M. (2005). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, (Çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Gelgeç Bakacak, A. (2012). "Behice Boran'da Toplumsal Yapı Kavramı", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 37, 55-69.
- Gramsci, A. (1984). *Modern Prens*, (Çev: Pars Esin), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri*, (Çev. Adnan Cemgil), Belge Yayınevi, İstanbul.
- Gün Siyasi Haber ve Yorum Dergisi (1987), "Adanmış Bir Yaşam Behice Boran", s: 3,16,17,20,23,24.
- Gürel, N. (2006). *1 Mayıs 1977, Türkiye Devrimcilerinin İki 1 Mayıs Belgeseli*, 2. Baskı, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Karpat, K. (2017). *Kısa Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kasapoğlu, A. (2011). "Bir Halk Sosyolojisi Örneği Olarak Adımlar Dergisinin Semiyotik İncelemesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 135-191.

- Lenin, V. İ. (2010). *Ne Yapmalı?*, (Çev: F. B. Aydar), Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Mouffe, C. (1979). "Hegemony and Ideology in Gramsci", *Gramsci and Marxist Theory Today*, (Ed. Chantal Mouffe), s. 168-205, Routledge and Kegan Paul, London.
- Mumcu, U. (1993). *Bir Uzun Yürüyüş*, 8. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Özmağas, U. (2012). "Foucault: İktidardan Biyoiktidara", *Cogito*, Michel Foucault Özel Sayısı, 53-82.
- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*, (Çev. Kenan Somer), Savaş Yayınları, Ankara.
- Santucci, A. (2011). *Gramsci'yi Anlamak*, (Çev: Selim Sezer), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Sargın, N. (1987). "Bağımsızlık, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesine Adanmış Bir Yaşam", *Gün Siyasi Haber ve Yorum Dergisi*, 33, 3-6.
- Sargın, N. (2010). *Behice Boran. Yazılar, Konuşmalar, Söyleşiler, Savunmalar, Cilt 1*, TÜSTAV Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul.
- Sartre, J. P. (2010). *Aydınlar Üzerine*, (Çev: Aysel Bora), Can Yayınları, İstanbul.
- Silier, O. (2007). "TİP'in İkinci Dönemi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8 Sol*, (Ed: Murat Gültekingil), s. 432-436, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şener, M. (2007). "Türkiye İşçi Partisi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8 Sol*, (Ed: Murat Gültekingil), s. 356-376, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şener, M. (2017). "Yön ve Milli Demokratik Devrim Hareketleri", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, (Ed: Mete Kaan Kaynar), s. 359-397, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2011). "Sosyal Bilimci ve Siyasetçi Olarak Behice Boran Hesabı Akılla Verilen Bir Yaşam", *Sosyoloji Dergisi*, 23-24, 1-45.
- Texier, J. (1982). "Gramsci: Üstyapılar Teorisini", (Çev: A. İpek ve K. Somer), *Gramsci ve Sivil Toplum*, (Ed: N. Bobbio ve J. Texier), s. 43-90, Savaş Yayınları, Ankara.
- Topçuoğlu, R. A. (2006). "Foucault ve Entelektüeller", *Doğu Batı- Entelektüeller III*, 37, 221-229.
- Topses, M. D. (2013). "Toplumsal Yapı Araştırmalarında Behice Boran'ın Yöntem Anlayışı", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1-14.
- TÜSTAV (1985), *Behice Boran'dan Seçmelerle 10 Yıl*, Tip Yayınları, İstanbul.
- Uzuner, M. G. (2016). "Batı Marksizm'i: Üstyapının Sahne Alışı", *Siyaset Sosyolojisi*, (Ed: Feride Acar ve Hasan Faruk Uslu), s. 95-142, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Uzuner, M. G. ve Ayhan, B. (2016). "Post yapısalılık: Sonun Başlangıcı mı?", *Siyaset Sosyolojisi*, (Ed: Feride Acar ve Hasan Faruk Uslu), s. 189-222, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Varel, A. (2017). "Altmışlı Yıllar Türkiye'sinde Sınıf ve Siyaset: Meşruiyet Savaşımı, Siyasal Yükselişi ve İç Bölünmeleriyle TİP", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, (Ed: Mete Kaan Kaynar), s.397-435, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Vergin, N. (2006). "Entelektüel Olmak ya da Olmamanın Sosyolojik Belirlemeleri Üzerine Bir Deneme", *Doğu Batı- Entelektüeller III*, 37, 9-35.
- Yaralı Akkaya, A. (2014). "Antonio Gramsci'de Entelektüelin Bir Eleştirisi Olarak Praxis Düşüncesi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(1), 35-46.
- Yetiş, M. (1982). "Gramsci ve Aydınlar", *Mülkiye Dergisi*, 236(1), 1-25.
- Yönetmen. Bayındır, G., Kıziler, G., Küçükarslan, O., Özyılmaz, Ö. Ve Süzük, A. Ş. (2006). "Akıntıya Karşı... Behice Boran: Tek Başına Bir Koro", Sinegöz Film Atölyesi, 2006.